ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE KARAR VERME STİLLERİ İLE SUÇLULUK UTANÇ İLİŞKİSİ

Oğuzhan Ekinci

191149114

Orcid: 0000-0002-5948-7824

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Varlıklı

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2021



JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen ve katkılarının yanı sıra deneyimlerini benimle paylaşan, sabırlı ve anlayışlı tutumuyla yol gösteren değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Varlıklı'ya teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Oğuzhan Ekinci

Eylül, 2021

ÖZ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE KARAR VERME STİLLERİ İLE SUÇLULUK UTANÇ İLİŞKİSİ

Oğuzhan Ekinci
Yüksek Lisans Tezi
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Varlıklı
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin karar verme stillerinin alt boyutları olan rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınma ve kendiliğinden anlık karar verme stilleri ile suçluluk utanç ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini, tüm dünyayı ele alan Covid-19 salgını nedeni ile ulaşılabilen 453 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine online iletişim kanalları arayıcılığıyla ulaşılmıştır.. Katılımcıların 278'i (%61,4) kadın, 175'i (%38,6) erkek üniversite öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen veriler, Kişisel Bilgi Formu, Karar Verme Stilleri Ölçeği (KVS), Sürekli Suçluluk ve Utanç Ölçeği (SUTÖ) kullanılarak toplanmıştır ve SPSS 22. programı kullanılarak istatistiksel analiz yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde Bağımsız Ortalamalar için T testi, Tek Yönlü Anova, Pearson Korelasyon Analizi ve Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların; cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve kiminle yaşadıkları ile karar verme stilleri ve suçluluk utanç ölçeğinden alınan toplam puanlar arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır ($p<0,05$). Üniversite öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Ölçeği rasyonel, sezgisel ve bağımlı alt boyutları ile suçluluk arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur; Karar Verme Stilleri Ölçeği kaçınma ve kendiliğinden-anlık karar verme alt boyutları ile suçluluk arasında anlamlı düzeyde negatif ilişkiler olduğu görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Ölçeği rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar verme alt boyutları ile utanç arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki; Karar Verme Stilleri Ölçeği kaçınma ve kendiliğinden-anlık karar verme alt boyutları ile utanç arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Suçluluk karşısında Karar Verme Stilleri Ölçeği; rasyonel, sezgisel, bağımlı ve kaçınma

alt boyutlarının yordayıcı olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak Karar Verme Stilleri Ölçeği rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar verme alt boyutlarının utancı yordadığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçların alanyazın ışığında tartışma ve yorumu yapılarak önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Karar Verme Stilleri, Suçluluk, Utanç, Üniversite Öğrenciler.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN DECISION-MAKING STYLES AND GUİLT AND SHAME IN UNIVERSITY STUDENTS

Oğuzhan Ekinci
Master Thesis
Department of Educational Sciences
Psychological Counseling and Guidance Program
Thesis Advisor: Asst. Prof. Gülşen Varlıklı
Maltepe University Graduate School, 2021

In this study, it is aimed to examine the relationship between rational, intuitive, dependent, avoidance and spontaneous decision-making styles and guilt shame, which are sub-dimensions of the decision-making styles of university students. The sample of the study consists of 453 university students who can be reached due to the pandemic. University students who participated in the research were accessed using online communication channels. 278 (61.4%) of the participants were female and 175 (38.6%) were male university students. The data obtained from the research were collected using personal information form, decision-making styles scale (KVS), Continuous Guilt and Shame Scale (SUTÖ) and statistical analysis was performed using SPSS 22. program. T test for Independent Averages, One-Way Anova, Pearson Correlation Analysis and Multiple Hierarchical Regression Analysis were used in the analysis of the data obtained. As a result of the research, the participants; there was a significant difference between gender, age, class level and who they lived with and their decision-making styles and total scores from the guilt shame scale ($p<0.05$). Significantly positive relationship between rational, intuitive and dependent sub-dimensions and guilt in the scale of decision-making styles of university students; There have been significant negative relationships between the scale of decision-making styles, avoidance and self-instantaneous decision-making sub-dimensions and guilt. A significantly positive relationship between rational, intuitive and dependent decision-making sub-dimensions and shame on the scale of decision-making styles of university

students; There was no meaningful relationship between the scale of decision-making styles, avoidance and self-instant decision-making subdivisions and shame. The scale of decision-making styles in the face of guilt was found to be rational, intuitive, addictive and exhausting in the sub-dimensions of avoidance. In addition, the scale of decision-making styles has been found to be rational, intuitive and dependent decision-making subsizes that tire shame. In the light of the field article, the results obtained were discussed and commented and suggestions were included.

Keywords: Decision Making Styles, Guilt, Shame, College Students.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
TABLOLAR LİSTESİ xi
KISALTMALAR xii
ÖZGEÇMİŞ xiii
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1 Problem 1
1.2 Amaç 5
1.3 Önem 6
1.4 Varsayımlar 6
1.6 Tanımlar 6
BÖLÜM 2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 8
2.1 Karar Verme 8
2.2 Karar Verme Süreci 10
2.3 . Karar Verme Davranışını Etkileyen Faktörler 13
2.4 Karar Verme Kuramları 15
2.4.1 Gati'nin Karar Verme Kuramı 15
2.4.2 Baron'un Fayda Kuramı 15
2.4.3 Krumboltz'a Göre Kariyer Kararı Verme Basamakları 16
2.4.4 Çatışma Kuramı 17
2.5 Karar Verme Stilleri 18
2.6 İyi Kararın Nitelikleri 20
2.7 Duygulara Göre Karar Verme 22
2.8 Suçluluk ve Utanç 23
2.8.1 Suçluluk ve Utanca İlişkin Psikolojik Temeller 26
2.9 Yapılan Araştırmalar 33
2.9.1 Karar Verme Stilleri İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar 33
2.9.2 Karar Verme Stilleri ile İlgili Yurt dışında Yapılmış Araştırmalar 35
2.9.3 Suçluluk ve Utanç ile Yurt İçinde Yapılmış Olan Araştırmalar 36
2.9.4 Suçluluk ve Utanç ile İlgili Yurt Dışında Yapılmış Olan Çalışmalar 38

BÖLÜM 3. YÖNTEM 40
3.1 Araştırma Modeli 40
3.2 Evren ve Örneklem 40
3.3 Verilerin Toplanması 40
3.3.1 Kişisel Bilgi Formu 40
3.3.2 Karar Verme Stilleri Ölçeği 41
3.3.3 Sürekli Suçluluk ve Utanç Ölçeği (SUTÖ) 41
3.4 Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 42
BÖLÜM 4. BULGULAR VE YORUMLAR 43
4.1 Araştırmanın Bulguları 43
4.1.1 Normallik Analizi 43
4.1.2 Katılımcılara Ait Betimsel İstatistikler 44
4.1.3 Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri 45
4.1.4 Cinsiyete Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular 46
4.1.5 Yaş Değişkenine Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular 48
4.1.6 Sınıf Düzeyine Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular 51
4.1.7 Kiminle Yaşadığı Değişkenine Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular 55
4.1.8 Değişkenler Arası Korelasyonlar 59
4.1.9. Suçluluk ve Utanç Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulgular 60
4.2.1. Yorumlar 63
BÖLÜM 5. SONUÇ 71
5.1 Özet 71
5.2 Yargılar 71
5.3 Öneriler 75
Ekler 76
EK 1.Kişisel Bilgi Formu 76
EK 2. Ölçek Kullanım İzinleri 77
EK 3. Etik Kurul Onayı 77
KAYNAKÇA 78

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Karar Verme Stilleri ve Suçluluk ile Utanç Skewness ve Kurtosis Değerleri . 43
Tablo 2. Karar Verme Stilleri ve ile Suçluluk Utanç Ölçeklerine Yönelik Elde Edilen Betimsel İstatistikler 44
Tablo 3.Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri 45
Tablo 4. Karar Verme Stilleri Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları .. 46
Tablo 5. Suçluluk ve Utanç Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre t-testi Sonuçları 47
Tablo 6. Karar Verme Stilleri Toplam Puanları Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları 48
Tablo 7. Suçluluk ve Utanç Toplam Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA sonuçları 50
Tablo 8. Karar Verme Stilleri Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları 52
Tablo 9. Suçluluk ve Utanç Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları 54
Tablo 10. Karar Verme Stilleri Toplam Puanlarının Kiminle Yaşadığına Göre ANOVA Sonuçları 55
Tablo 11. Suçluluk ve Utanç Toplam Puanlarının Kiminle Yaşadığına Göre ANOVA Sonuçları 58
Tablo 12. Değişkenler Arası Korelasyonlar 59
Tablo 13. Karar Verme Stilleri Alt Boyutlarının Suçluluk Değişkenini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi 61
Tablo 14. Karar Verme Stilleri Alt Boyutlarının Utanç Değişkenini Yordamasına İlişkin Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi 62

KISALTMALAR

OFC : Orbitofrontal Korteks

FMRI : Fonksiyonel Rezonans Görüntüleme

OKB : Obsesif Kompulsif Bozukluk

KVS : Karar Verme Stilleri Ölçeği

SUTÖ : Suçluluk ve Utanç Ölçeği

ÖZGEÇMİŞ

Oğuzhan EKİNCİ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitim

Y.L.	2021	Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı
Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı
Lise	2015	Henza Akın Çolakoğlu Lisesi

BÖLÜM 1. GİRİŞ

1.1Problem

İnsan akılcı bir varlıktır. İnsanların karar verirken bilinçli bir şekilde davrandığı ve olumlu olumsuz yönlerini dikkatli bir şekilde tarttığı varsayılır. Verdiğimiz kararların sorumluluğunu üstleniriz ve verdiğimiz kararlar bizi biz yapan becerilerdir. Karar verme sürecinde bizi etkileyen birçok etken bulunmaktadır. Karar verme, zihinsel bir süreç olmakla birlikte bireylerin en önemli yaşam becerilerinden biridir ve bireylerin hayatlarında çok önemli bir yer tutar. Karar verme becerisi akıl, düşünce, bilinç ve irade ile donatılmış olan insana özgüdür. Bireyin yaptığı eylemler ve bulunduğu davranışlar bilinçli bilinçsiz bir karar verme işlemidir. Bireyin vermiş olduğu kararların yerinde ve uygun olması hayatlarında olumlu etkilere sahip olurken, hatalı verilmiş kararlar ise hayatını olumsuz etkileyebilmektedir. Son yıllarda yaşanan teknolojik, siyasi ve ekonomik gelişmelerle birlikte bireylerin değişen sosyal hayatları ile çevrelerinde seçenekler artmakta ve karmaşık hale gelmektedir (Çoban ve Hamamcı, 2006:394).

Karar verme becerisi bilişsel bir süreç olmasıyla birlikte ve bir ihtiyaç halinde ihtiyacı karşılamak için alternatifler arasından duruma en uygun olanın seçilmesiyle anlaşılabilir (Can, 2009). Karşımıza çıkan bu bilişsel süreç, seçenekler hakkında ayrıntılı bilgiler edinilmesi, bu bilgilerin sınıflanmasında, önem sırasına konulmasında ve her bir seçeneğin istekleri karşılama olasılığı yönünden incelenmesi gibi işlemler gerektirmektedir (Eldeleklioğlu, 1996).

Karar verme davranışı birbirini takip eden evrelerden oluşan bir süreçtir (Ertural, 2019). Karar verme sürecinin başlayabilmesi için birey tarafından durumunun farkına varılması gerekmektedir. Birey, bir güçlükle karşılaşmakta ve karşılaştığı güçlüğü giderebilecek seçenekleri gözden geçirerek, bu problemin ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirerek ulaşmış olduğu kesin kararı uygulamaya geçirmektedir (Kaşık, 2019).

Bireyler karar verme durumunda birbirinden farklı eylemlerde ve tepkilerde bulunabilirler. Karar verici bireyin yaklaşımı, tepki ve eylemlerde bulunma biçimleri karar verme stillerini ortaya çıkarmaktadır (Philips, Pazienza ve Ferin, 1984). Bu süreç içerisinde bireysel farklılıklar ve özellikler kararın süresi ve bireyin bilgi becerileri etkili olmaktadır. Bireyler için bir stilin olduğundan söz edebilmek içinde bireyin bu davranışlarının belirli düzenlilik oluşturması beklenir. Yani bir karar verme stili bireyin karakteristik davranış tarzı olarak görülmektedir (Ertural, 2019).

Karar verme stilleri karar verme becerisi üzerinde önemli bir belirleyici özelliğe sahiptir. Literatür taraması yapıldığında birçok karar verme stili sınıflandırmalarıyla karşılaşmaktayız. Bu araştırmada ele alacağımız karar verme stilleri ise Scott ve Bruce (1995) tarafından davranışsal temeller üzerine şekillendirilmiş olan ve Literatüre kazandırılmış olan beş farklı karar verme stilleridir. Scott ve Bruce (1995) rasyonel karar verme stili, sezgisel karar verme stili, bağımlı karar verme stili, kaçınma karar verme stili ve kendiliğinden anlık karar verme stili olmak üzere beş farklı karar verme stilinden bahsetmiştir.

Rasyonel karar verme stili birey tarafından seçeneklerin mantıklı bir değerlendirme sürecinden geçirilmesi, sezgisel karar verme stili karar verme süreci içerisinde duygu ve sezgilere önem verilmesi ve bağımlı karar verme stili ise bu süreç içerisinde diğer bireylerin tavsiye ve düşüncelerine odaklanılması olarak belirtilmiştir. Kaçınma karar verme stili, karar verme durumunda kaçınma eğilimi gösterirken, kendiliğinden anlık-karar verme stili kişinin karar verme sürecini acil ve anlık bir şekilde sonlandırma eğilimi olarak tanımlanmıştır (Tekin, 2009).

Karar verme becerisi bir süreç gerektiren karmaşık bir eylemdir. Karar vermeyi etkileyen bellek, aile, psikotrop madde, sezgiler ve ön yargılar, kişilik özellikleri ve duygular stres, akran baskısı gibi değişkenler bulunmaktadır (Byrnes, 1998).

Duygu, fizyolojik uyarılmayı, hisleri, bilişsel süreçleri, gözle görülebilen ifadeleri (dışa vurum tepkiler) ve kişisel olarak önemli olduğu görülen bir durum karşısında verilen belirli davranış tepkilerini içeren bedensel ve zihinsel değişiminin karmaşık bir şekilde ortaya konmasıdır (Gerring ve Zimbardo, 2014).

İnsanlar duyguları olan bir varlıktır ve hep duygularını yönetme eğilimindedirler. Her insanın duyguları yönetme tarzı birbirinden farklıdır. Bireyler önündeki seçenekleri akıl süzgecinden geçirip olasılıklar üzerinde dururken duygularına da kulak vermesi gerekir. Bireylerin duygularını anlayabilmeleri, duygularını ifade edebilmeleri ve bilişsel bir süreçten geçirip işlevsel kararlar verebilmesinin birey için çok önemli olduğu açıktır.

Kişiler duygularından yoksun kaldıkları zamanda basit olarak gördükleri kararları vermekte bile zorlanırlar. Bazı insanlar duygularıyla baş ederken bazıları kaçma eğilimi bastırma eğilimi göstermektedirler. Duygularımız dışarıya çıkarken, yemek yerken, karar verirken her zaman bizimle birliktedir ve eşlik eden birçok duygumuz vardır bu nedenden dolayı insanlar duygularını anlamlandırmaya çalışmışlardır ve bu nedenle duyguları kategorilere ayırmışlardır.

Temel duygular olarak biline öfke, korku, üzüntü, mutluluk, iğrenme, şaşkınlık gibi duygular insan yaşamının ilk yıllarında bir refleks olarak ortaya çıkarken, utanç suçluluk gibi ikincil duygular ise üst düzey bilişsel yapılar gerektirdiğinden dolayı insan yaşamın ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkmaktadır (Söylemez, 2017). Suçluluk ve utanç duyguları insan yaşamın üçüncü yılı sonundan itibaren gelişmeye başlamaktadır. Sosyal amaçların kazanımı doğrultusunda kullanılmaları ve belirli bir yüz ifadesine sahip olmamaları ve bilişsel açıdan daha kompleks bir yapıya sahip olduklarından dolayı temel duygulardan ayrılmaktadırlar (Ayseli, 2019).

Suçluluk ve utanç kişinin toplumsal açıdan kabul görmesi ve kendi kendini yönetmesine yardımcı olan iki duygudur. Suçluluk ve utanç bireysel olarak ve diğer insanlarla ilişkilerimizde önemli amaçlara hizmet eden duygulardandır (Malakcıoğlu,2018). Alanyazın incelendiğinde utanç duygusunun öz benliği inciten olumsuz bir duygu olduğu ve zamanla kişiyi edilgenleştirdiği görülmektedir. Utanç duygusu öz saygıyı azaltarak bireyin öz benliğini değersizleştirmektedir ve öz benliğin incinmesiyle birlikte utanç duygusu bireyde kendini geri çekme, inkâr mekanizmasının kullanılmasına ve bireylerin utanç veren olaylardan kaçmasına yol açtığı görülmektedir. Birey “ben ne kadar böyleyim ne kadar aptalca bir duruma düştüm” gibi düşünce biçimine girdiğini ifade etmektedir (Saylık, 2016).

Suçluluk duygusunda ise birey bir zarara neden olup olmadığını ve bu zararı onarabileceğini görür kabiliyetlerini ve yetersizliklerini keşfetmektedir. Suçluluk durumunda birey "ben bunu nasıl yaptım" "bu olaydan sonra neler olacak" "kabahat benim mi nasıl düzeltebilirim" gibi düşüncelere girebilir. Bu da suçluluk durumunda birey davranışa ve davranışın sonuçlarına odaklandığını göstermektedir (Candan, 2019).

Psikopatolojide suçluluk ve utanç durumları günlük yaşamda normal olarak görülen durumlardır. Bu duygu durumlarının sıklıkla görülmesi bazı psikopatolojik belirtilere neden olabilmektedir. Utanç duygusu ise psikanalitik ekolden gelen kuramcılara göre bipolar bozuklukların depresyon şizofreni gibi kişilik bozuklukların ve istismarın bir nedeni olarak görmektedir (Kourt, 2011). Yapılan bazı çalışmalar suçluluk duygusunun depresyonun en önemli belirleyicisi olduğu ileri sürülürken bazı çalışmalar depresyonun daha önemli yordayıcısı olarak utanç duygusu olduğunu utancın suçluluğa göre daha patojenik olduğunu göstermiştir (Söylemez, Koyuncu ve Amado, 2018). Ayrıca travma sonucunda oluşan psikopatolojilerin suçluluk ve utanç duygularına yatkınlıkla ilişki olduğunu gösteren çalışmalarda bulunmaktadır (Gevrekci ve Çırakoğlu, 2017).

Bilişsel, psikolojik ve davranışsal niteliklere sahip olan suçluluk ve utanç duygu durumları insan beyninde nöral bağlantılara da sahiptir. Bu bağlantılara sahip olan alanlar prefrontal korteks, temporo-parietal korteks ve limbik alanlardır. Bu bağlantılar suçluluk ve utanç duygularının öz-biliş ve öz farkındalık gibi bilişsel yapılara dayandığını görüşünü destekler. Sergilenen davranışların beyinde aktif ve hızlı bir şekilde muhakeme yapıldıktan sonra ve ne düşündüğü ile ilgili karşındaki bireylerinde ne düşündüğü dikkate alınmalıdır (Söylemez,2017).

Frontal lob; dikkat, planlama, düşünme, ahlaki muhakeme, dürtü kontrolü, bireyin kendini izlemesi, özeleştiri, empati ve analitik düşünce işlevlerinden sorumludur. Frontal lob bölümlere ayrılır. Prefrontal korteks frontal lobun ön kısmını oluşturur. Prefrontal korteks kendi içinde ikiye ayrılır ve prefrontal korteks bölümü olan ventromedial korteks duygularla ilişkili parçadır. Duygusal tepkileri ketlemede ve karar verme süreçlerinde rol oynamaktadır (Kokaçya ve Ortanca, 2020). Prefrontal korteks hasarı olan bireylerde özellikle karar verme becerisine yardımcı olmak için duygularını

kullanamama, kişisel, ekonomik ve ahlaki alanlarda karar vermede güçlük yaşamaktadırlar (Naqvi, Shiv ve Bechara, 2014).

Frontal Korteksimizin önemli parçaları duygularla iç içedir. Orbitofrontal korteks (OFC) duyguların karar verme süreciyle bütünleştirilmesinden sorumludur. İlkel beynin (beyin sapı ve limbik sistemde yer alan amigdala gibi bölgelerin) doğurduğu duyguları bilinçli düşünce akışına bağlar (Lehler, 2009). Orbitofrontal korteks frontal lobun en küçük kısmıdır ve bu bölge karar verme sürecinde önemli bir rolü bulunmaktadır.

1.2 Amaç

Araştırmanın genel amacı; üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri ile suçluluk ve utanç duyguları ilişkisini incelemektir.

Araştırmada aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranacaktır:

1- Karar verme stilleri ile suçluluk ve utanç arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2- Karar verme stilleri suçluluk ve utanç değişkenlerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?
3- Karar verme stilleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
4- Karar verme stilleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
5- Karar verme stilleri ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
6- Karar verme stilleri ile kiminle yaşadığı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
7- Suçluluk ve utanç duygu durumları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
8- Suçluluk ve utanç duyguları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
9- Suçluluk ve utanç duyguları ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
10- Suçluluk ve utanç duyguları ile kiminle yaşadığı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3 Önem

Bu araştırmanın amacı karar verme stilleri ile suçluluk utanç ilişkisinin yönünü belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmaktır. Karar verme sürecinin etkililiği, verimliliği ve bireylerin karar verirken kendisinden veya çevresinden kaynaklı olarak farklı karar verme stillerine yönelimlerinin suçluluk ve utanç duyguları ile ilişkisini ortaya çıkarabileceğine ve ortaya çıkabilecek bu ilişkinin düzeyine vurgu yapılması açısından önemlidir. Karar verme stilleri ile suçluluk ve utanç duyguları ayrı ayrı birçok araştırmaya konu edinmiştir. Üniversite öğrencilerinde bu kavramların ilişkilendirilmesi ise bu çalışmayı özgün kılmakta ve literatüre sağlayacağı katkılar bakımından önem taşımaktadır.

1.4 Varsayımlar

1.Bu araştırmanın varsayımı araştırmaya katılan bireylerin araştırma kapmasında kendilerine verilecek olan kişisel bilgi formunu ve verilecek ölçekleri ölçek maddelerini gerçek durumlarını yansıtacak bir biçimde içten ve samimiyetle yanıtladıkları kabul edilmiştir.

2.Örneklemin evreni temsil edeceği varsayılmaktadır.

3. Ele alınacak olan değişkenlerin araştırılmak istenileni yansıtacağı varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

1.Bu araştırma, kullanılmış olan ölçeklerin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

2.Veriler, katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

3. Küresel salgın döneminde yapılmakta olan bu çalışma, amaçlanan öğrenci sayısını buna dayalı olarak sınırlandırmıştır.

1.6 Tanımlar

"Karar verme": Karar verme durumu farklı hedefler ve bu hedeflere ulaşmayı sağlayan yol, araç ve alternatifler arasında seçim yapmayı ifade eder (Tekin,2009).

"Karar verme stili": Kişinin karar verme durumu karşısında yöneldiği bireysel tarzdır (Tekin, 2009).

"Rasyonel karar verme stili": Karar verme sürecindeki kişi tarafından ortaya çıkarılmış seçeneklerin mantık çerçevesinde değerlendirilmesi ve araştırılmasıdır (Tekin, 2009).

"Sezgisel karar verme stili": Karar verme sürecinde birey duygu ve önsezilerine güvenerek karar vermektedir (Tekin, 2009).

"Bağımlı karar verme stili": Karar verme sürecindeki kişinin başkalarının tavsiye ve düşüncelerini dikkate alması ve değerlendirerek karar vermesidir (Tekin, 2009).

"Kaçınma karar verme stili": Karar verme sürecindeki kişinin karar verme durumunda kaçınma eğiliminin yaşandığı yaklaşımlardır (Tekin, 2009).

"Kendiliğinden-anlık karar verme stili": Karar verme sürecinde kişinin anlık, düşünmeden ve alternatifleri değerlendirmediği hızlıca işleyen bir stildir (Tekin, 2009).

*"Suçluluk"***:** Suçluluk duygusu kişilerde ahlaki değerlerine zarar verecek bir şekilde gerçekleşen eylemde bulunmasıyla birlikte yaşamakta olduğu olumsuz duyguların ve uğramış olduğu zararların benliğine değil, hatalı olarak algılamış olduğu davranışına atfetmesi sonucu ortaya çıkan bir duygudur (Malakcıoğlu, 2018).

"Utanç": Utanç duygusu kişinin içe verdiği ahlak kurallarını çiğnediğinde algıladığı ve benliğin olumsuz değerlendirmesi sonucunda yaşamakta olduğu kendini güçsüz ve değersiz hissettiği bir duygudur (Malakcıoğlu, 2018).

BÖLÜM 2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde karar verme ve suçluluk-utanç hakkında kuramsal bilgi ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1Karar Verme

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre (2020) karar; bir iş veya problem hakkında düşünülerek verilen kesin yargı anlamına gelmektedir. Karar verme ise; bir problemi karara bağlamak, kararlaştırmak anlamına gelir. Dictionary of World Origins'e göre; karar verme (karar verme=decision making=de'cider) süreci, farklı alternatifler arasında seçim ve tercih yapmakla ilgili bedensel ve zihinsel çabaların bütünüdür. Karar verme, ihtiyacı gidereceği durumlarda düşünülen bir sonuca ulaştırabilecek birden fazla seçenek olduğunda, yaşanan problemi giderici bir yönelim şekilde tanımlanabilir. Önemli olan konularda karar verileceği zaman önceden tasarlama/planlama ve hedefe ulaştırma potansiyeli en yüksek olan seçenek daha fazla önem kazanmaktadır (Kuzgun, 1992).

Her gün farklı önemlerde kararlar vermekteyiz. Karar verme fikri ilk bakıldığında oldukça karmaşık bir ustalık olarak görülmeyebilir. Yapılan çalışmalar insanların vermiş oldukları kararlar üzerinde güçsüz olduklarını göstermiştir. Karar verme becerisinin ne ile ilişkili olduğunu anlamlandırmak iyi kararlar üretmede bireylere yol gösterecektir (Haris,1998). Bireyler için en iyi olan ise verilen şartlar ve bilgiler ışığında en işlevsel olan kararı vermek ve sonuçlar ortaya çıktığında oluşabilecek sorunlara yönelik de yeni kararlar alabilmektir (Adaır, 2000).

Karar verme, yaşamak nefes almak gibi tasarlanamaz bir olgudur. Ne yiyeceğimiz ne zaman gideceğimiz ne zaman uyanacağımıza dair kararlar veririz. Bireyler zamanlarının çoğunu rutin olmayan kararlar almak için harcarlar. Kararlar yaşamımızda önemli çıkış noktasıdır ve kararlarımızı tartışmadan ilerleyemeyiz (Öztürk, 1996). Karar verme, bireyin, grubun veya bir örgütün yapılacak olan tercihin veya algılanan problemin tanımlanması, probleme ilişkin oluşan alternatiflerin

değerlendirilmesi ve en uygun olan alternatifin seçilmesiyle oluşan bir bilişsel süreçtir (Atsan, 2006).

Karar, hedefe ulaşabilmek için var olan imkân ve koşullara göre oluşabilecek çeşitli eylem biçimlerinden uygulanabilir olanın seçmektedir. Karar verme, çeşitli durumlar arasından seçim ve tercih yapmakla ilgili oluşan bilişsel ve davranışsal çabalarının bütünüdür (Avşaroğlu, 2007). Karar verme insanlar için temeldir ve hayatın bütün yönlerini etkilemektedir. Yapılan araştırmalar verimli ve başarılı insanların daha iyi karar aldığını ve olumlu sosyal hedeflere ulaştığını göstermektedir (Geısler ve Allwood, 2017).

Karar verme davranışı; bireyin karar verilmesi gereken durumun bilincine varmasıyla başlayan ve bireyin bu durumda, ne zaman ve nasıl karar vereceğini planladığı bir davranıştır (Candangil, 2005). Karar verme, bireye gerekli olan bir nesneye ulaştırabilecek çok sayıda seçenekler olduğu zaman, problemi çözmeye yönelik bir ifade bir eylem olarak ifade edilmektedir. (Kuzgun, 1992). Karar verme süreci problem çözümünde hedef koyma ve alternatif yolları değerlendirme gibi bilişsel süreçleri içermektedir (Köksal ve Gazioğlu, 2007).

Taymaz (2011) de karar verme kavramını;

a) Karar, eylemi etkileyen yargılar bütünüdür.
b) Karar verme, bireylerin istedikleri sonuçlara varması için seçenekler arasından değerlendirme yapmasıdır.
c) Bir problemi çözmek için uygulanacak yaptırımı belirleme sürecidir.
d) Karar verme, yapılan değerlendirmeler sonucunda bir hükme varma sürecidir.
e) Olay veya sorunlarla ilgili bilgileri analiz ederek ve karşılaştırma yaparak bir sonuca varma süreci olarak tanımlamaktadır.

Karar verme kavramı ile ilgili birçok tanım ve ortak özelliklere sahip görüşler bildirilmiştir. Gürçay (2001) göre genel olarak karar verme becerisi, bir ihtiyaç durumunda ihtiyacı karşılamak için ulaşılması gereken amaçların belirlenmesi, gerekli bilgilerin toplanması ve bu toplanan bilgilerin değerlendirilerek alternatiflerin oluşturulması, oluşan alternatiflerden duruma en uygun olanın seçilmesi ile anlaşılabilir.

Kuzgun (1998) göre karar verme kavramı üzerine yapılan tanımların ortak özellikleri; karar verme, amaca ulaşmak için mantıklı olan seçimi veya seçimleri yapma işlemidir, oluşan seçenekleri kıyaslayarak aralarından en uygun olanı seçmektir. Etken/işlevsel olan eylemlerin seçimidir, değerlendirmelerin sonucunda verilmiş olan hükümdür. Karar verme becerisi bireylerin davranışını etkileyen bir yargı, problem çözme işlemidir ve bir süreçtir.

2.2Karar Verme Süreci

Karar verme bir süreçtir. İlk olarak problemin veya amacın belirlenmesi gerekir. Bu aşama gerçekleştirildikten sonra karar alıcı bireyler problemi çözmek için veya amaca ulaşabilmek için birtakım eylemler yerine getirmek zorundadır. Birbirini takip eden basamaklardan oluşan karar verme süreci istenildiği gibi tamamlanabilirse etkili kararlar verilir ve uygulamaya konulabilir (Arıkboğa, 2007). Karar verme süreci, bireylere çevreden gelen uyarılarla başlamaktadır. Gelen uyarılar önce birey tarafından test edilir. Bireye gelen uyarı onda bir çatışmaya yol açıyorsa ya da bu çatışma eşiğin üstüne çıkıyorsa birey öncülerini yeniden düzenler, değiştirebildiklerini değiştirir; eğer değiştiremiyorsa yeni seçenekler ortaya koyar (Öztürk, 1996).

Bireylerin verecekleri kararlar bazen sıradan, basit olabilecekleri gibi, bazı durumlarda ise risk düzeyi beklenenden daha fazla veya daha karmaşık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda karar verici bireyler birden fazla yöntem kullanarak alternatifler arasından tercih yapmak zorunda kalabilirler (Çelikten vd. 2019). Bireylerin birçok alternatif arasından birine yönelmesi bilişsel bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu süreç, alternatifler hakkında ayrıntılı bilgiler edinilmesi, edinilen bu bilgilerin sınıflanması, önem sırasına koyma ve her birinin istekleri karşılama ihtimali yönünden incelenmesi gibi işlemleri gerektirmektedir (Eldeleklioğlu, 1996).

Lunenburg (2011) de karar vermeyi bir nihai sonuca varmak için seçenekler arasından seçim yapma süreci olarak tanımlamıştır. Karar verme süreci farklı bir perspektiften bakıldığı zaman bireyin iç dünyasında denge sağlama süreci olarak görülmektedir. Karar verme sürecinde olan birey hem kendine yönelik ihtiyaçlarını hem de toplumsal beklentileri karşılama ve doyurma eğilimindedir. Bunu yapabilmek için bireyin kişisel ve toplumsal kaynakları işlevsel ve olumlu bir şekilde kullanması gerekmektedir (Sardoğan, Karahan ve Kaygusuz, 2006).

Birey karar verme ihtiyacı hissettiği zaman karar verme süreci başlamaktadır. Birey bir hedef, amaç belirleyerek hedefi veya amacı doğrultusunda seçenekler hakkında bilgi toplar. Oluşacak seçeneklerin sonuçlarına erişim ihtimali ve kendi değerleri üzerinde durur. Bu değerlerin netleşmesi etkili kararlar açısından önemlidir (Avşaroğlu,2007). Karar verme süreci, bir sorunun ortaya çıkmasıyla başlayan ve bir kararın biçimlendirilmesine kadar yapılan bütün eylemleri kapsamaktadır. Karar bu sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır (Karakaya, 1998).

Zeleny (1982) karar verme sürecini üç evre halinde tanımlamaktadır. Bu evreler karar öncesi dönem, karar dönemi ve karar sonrası dönemdir. Bu evreler birbirinden bağımsız ve her karar evresinin içinde bir dizi ön ve son karar evresinde verilmiş olan alt kararlar mevcuttur.

"Karar öncesi dönem": İlk olarak bir çatışma durumu vardır. Bu çatışma bireyde, karar vermesini güdülendiren bir gerginliğin oluşmasına yol açmaktadır. Karar verici durumdaki birey oluşan bu çatışmayı yaşayarak uygun olduğunu düşündüğü alternatifler aramaya başlar. Birey bu süre içerisinde mevcut seçenekleri ve olası sonuçları detaylı bir şekilde değerlendirmektedir. Karar verici birey elde edilen bilgileri değerlendirme yaparak seçenekler arasında önem sırası oluşturmaktadır.

"Karar dönemi": Bu dönemde, karar verici birey karar verme durumunu benimsedikten sonra elinde var olan seçenekleri ideal olan seçenekle karşılaştırma ve eleme yapmaktadır. Karar verici birey ideale en yakın olduğunu düşündüğü seçeneğe yönelmekle birlikte nihai kararını belirlemektedir

"Karar sonrası": Karar sonrası dönemde, birey uygulamaya koyduğu kararların sonucunda ortaya çıkan durumlar ile ilgili bir durum değerlendirmesi yapmaktadır (akt: Ersever, 1996).

Literatür taramasında karşımıza birçok araştırmacı tarafından içinde benzerlikler ve farklılıklar bulunan karar verme süreci tanımlamaları ve yorumlar çıkmaktadır. Karar verme süreci ile ilgili olarak Kuzgun (2000)'e göre süreç içerisinde karar verme davranışının ortaya çıkabilmesi için üç koşul gerekmektedir:

1. Karar verme ihtiyacını ortaya çıkaran güçlük veya güçlüklerin birey tarafından farkına varılması ve hissedilmesi

2. Güçlüğü giderecek olan seçeneklerin bulunması
3. Bireyin veya bireylerin mevcut seçeneklerden birini tercih etme özgürlüğüne sahip olması

Başar (1998)'de karar alma sürecini; sorunu tanımak ve tanımlamak, birden fazla çözümün geliştirilmesi, seçeneklerin değerlendirilmesi, en uygun olan seçeneğin seçilmesi, kararın uygulanması ve kararın sonuçlarının izlenmesi aşamalarından oluşan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Gürçay (2001)'de benzer bir ifadeyle karar verme sürecini; problemin tanımlanması, seçeneklerin oluşturulması, seçeneklerin muhtemel sonuçlarının gözden geçirmek, seçeneklerin değerlendirilmesinin daha iyi olabilmesi için veri toplamak, toplanan verilerin değerlendirilerek seçenekler arasından en uygun olanın belirlenerek değerlendirmeler sonucunda verilen kararın uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesi olarak tanımlamaktadır.

Bergland (1974) ise karar verme sürecini; problemin hissedilmesi davranış tarzı arayışı ve benimsenmesi, problemin ifade edilmesi, oluşturulan seçeneklerden gerçekleşmesi en yüksek ihtimal olan seçeneğe yönelmek, bu seçenekler hakkında bilgilerin toplanması ve seçeneklerin tüm yönleriyle ortaya konması, elde edilen bilgilerin amaçları karşılaması açısından değerlendirilmesi, uygun olan seçeneği belirlemek ve son olarak planın uygulanın değerlendirilmesi olarak sekiz aşamadan oluşan bir süreç olarak tanımlamıştır (Akt: Erdeklioğlu, 1996).

Adaır (2000) karar verme sürecini beş adımda toplamıştır:

1. Problem (amaç) belirlemek
2. Gerekli bilgilerin toplanması
3. Kullanışlı seçeneklerin yaratılması
4. Karar vermek
5. Kararı uygulamak ve sonuçlarını değerlendirmek

Adaır (2000)'e göre karar verme süreci sis perdesi içinde kalmaması, ulaşılmak istenen hedefin açık ve anlaşılabilir olması için problem belirleme adımıyla başlamaktadır. Diğer adım ise gerekli bilgileri toplanmasıdır. Bazı bilgilere ulaşmak kolay olmasına karşın bazı bilgiler derinlerdedir. Ulaşamadığımız kritik bilgilerin

eksikliğinde karar verme davranışının ertelenmesi doğru bir yaklaşımdır. Elimizde olan ve gerekli olan bilgi arasında fark vardır. Bu ikisinin kesiştiği yerde olan bilgilere ulaşmamız gerekmektedir. Bu adımdan sonra sonuca ulaşabilmek için uygun seçeneklerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bütün olasılıkları işin içine katarak geniş açıdan bakılmalıdır bir değil birden fazla seçenek üretilmelidir. Karar verme adımında öncelikle seçim ölçütlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bir seçenek mutlak olma ölçütünü karşılamıyorsa eğer elenmelidir. Tam tersi durumda temel ölçütlere ulaşıyorsa bunlar gerekli ve istenenlerdir. Süreçteki son adım ise kararın uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesidir.

2.3. Karar Verme Davranışını Etkileyen Faktörler

Karar verme sürecini etkileyen en önemli faktör karar verici bireyin kendisidir. Bu süreçte bireyi diğer bireylerden ayıran farklı çözümlere götüren kişiliğidir (Sağır,2006). Bireysel farklılıklar karar verme davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Karar verici bireyin karar alanını kendisi inşa etmesi gerekmektedir. Karar verme davranışını gösterebilmesi için karar ile ilgili ipuçlarını tanıması, bir çerçeve oluşturması ve durum değerlendirme becerilerini gösterebilmesi gerekir. Daha fazla seçeneği olan karar durumları bireyler için daha zor değerlendirilir. Bu durum bireyde stres ve karmaşıklık oluşturarak karar verme davranışı üzerinde bir engel oluşturur (Shiloh, Koren ve Zakay, 2001).

Karakaya (1998) benzer bir ifadeyle karar verme davranışında bireylerin sahip olduğu kişilik özelliklerinin etkili olduğunu söylemektedir. Öztabak (2013) ise kişilik özelliklerinin karar verici bireyi en önemli amaçlarından uzaklaştıran özellik olduğunu belirtmektedir. Düşüncesizce hareket etme, duygusallıkla birlikte utangaçlık ve heyecanda bu kişilik özelliklerindendir. Brown ve Mann (1990) tarafından gerçekleştirilmiş olan bir incelemede ise erkek ergenlerin karar verme becerisinde daha yeterli oldukları dile getirilirken kız ergenlerin ise aile içindeki kararlarda daha fazla aktif olduğu gösterilmiştir

Karar veren bireylerin, kararlarını belirlilik veya belirsizlik altındayken vermesi karara yön verir. Belirlilik ortamında verilen kararlarda seçeneklerin hangi şartlar altında gerçekleşeceği bilinmektedir. Karar verme eyleminin sonucu bilinmediğinde ise belirsizlik vardır (Öztürk,1996). Bir karar verme sürecine ilişkin davranışlardan ortaya

çıkabilecek sorunlar öncesinde kesinlikle biliniyorsa buna belirlilik şartları altında karar verme adı verilmektedir. Belirsizlik altında karar verme durumunda ise olabilecek durumların olasılıkları bilinmez ancak hareket biçimlerin sonuçları kestirilebilir. Risk altında karar verme durumunda belirli olasılıklar oluşturulur ve seçeneklerin sonuçları önceden bilinmez (Emhan, 2007). Belirsizlik ilkesi, kararların dayandığı bilginin ve veri maliyetlerini daha da arttırmaktadır. Bireyin elinde ne kadar az bilgi ve veri varsa verilecek olan kararın güvenirliği de o derece düşmektedir. Belirsizlik ilkesi kararın iyiliğinin asla en üst seviyeye ulaşamayacağını söylemektedir (İmrek, 2003).

Karar verme davranışı etkileyen, karar vericilerin amaçlarına ulaşmalarını engelleyen faktörler vardır. Byrnes' in belirtmiş olduğu faktörler; hafıza/belleğin kapasitesi, ön yargılar, psikoaktif maddeler, kişilik özellikleri ve strestir. Stres karar verme davranışı üzerinde dikkatin dağılmasına ve seçeneklerin azalmasına neden olur. Stres korku ve endişe yaratarak karar verme üzerinde etkilidir (Byrnes, 2002). Psikoaktif maddeler dikkat dağılmasına neden olarak karar verme davranışını etkiler (Steele ve Joseph, 1990).

Sosyal faktörler karar verme davranışı üzerinde etkilidir. Karar verici bireyler aile üyelerine, arkadaşlarına ve çevrelerine karşı kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Sorumluluk duygusu ise nasıl karar verileceğini etkiler (Taşdelen, 2001). Zaman faktörü de karar verme davranışını etkileyen faktörlerden biridir. Etkili kararlar verilebilmesi, gerekli bilgilerin toplanması için yeterli zamanın olması karar verme sürecinin olumlu yönde ilerlemesine yardımcı olur. Aceleci olunması ve yeterli bir plan yapılmaması süreci olumsuz etkileyecektir (Dülger, 2009). Yaş faktörüne ilişkin olarak ise Can (2009)' a göre karar verme becerisinde yaşça büyük olan bireyler ortaya konulan seçeneklerin faydalarının genç bireylere oranla daha daha net karşılaştırabilmektedir. Bu durumda seçeneklerden en iyisini seçme ihtimali yaşça büyük olan bireyler için daha fazla olabilmektedir. Yüceloğlu Keskin vd. (2016) yılında üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu bir çalışma ise katılımcı öğrencilerin yaş düzeylerinin arttıkça kararsızlık alt boyutlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Karar verici bireyin; bilgi edinme, işleme hareketleri ve algılama durumunda oluşan farklılıkları karar verme sürecini direkt olarak etkileyen faktörlerdendir. Karar süreci çevreden bilgi alınmasın ve bilgilerin işlenmesine dayanmaktadır. Bireylerin bilgi

edinme ve işleme kapasiteleri psikolojik, fizyolojik ve biyolojik açıdan sınırlıdır. Bu sınırlamalar algılama oluşturmaktadır. Ön yargılar bireye karar verme sürecinde fayda sağlayacağı alternatifler oluşturduğu gibi önceden tanımlanan bilişsel ön yargılardan dolayı hatalı bir karar verme süreci de oluşturabilmektedir (Sağır, 2006).

Karar verme sürecinde güven ve tecrübe eksikliğinin önemli olduğuna inanmak, bireylerin karar vermeden önce olası sonuçlar üzerinden olumsuz düşünceler ve takıntıları karar verme sürecini olumsuz şekilde etkilemektedir. Kararı ertelemek karar verme davranışını zora sokmaktadır (Can, 2009).

Taymaz (2000)'e göre karar verme sürecini sınırlandıran faktörler şunlardır; Amaçların iyi tanımlanamaması, sorunun anlaşılamaması, eksik bilgi ve alternatiflerin yetersiz oluşu, alternatiflerin öznel bir şekilde değerlendirilmesi. örnek izleme alışkanlığı, beklenmedik sonuçların olması, belirleme güçlüğü, zamanın sınırlılığı, yetkinin patolojileri (katılmama, güvensizlik, çatışma, korku), birey ve gruplar, örgütün yapısı çevresi ve kişisel seçmeler-duygusallık (Akt: Öztabak, 2013).

Karar verme sürecinde, önemli role bürünen psikolojik etkenler; algı, irade ve duygulardır. Algı, kavramsallaştırma ve değerlendirme gibi sürecin zihinsel yönlerine etki yapar. İrade ise kararlara yön veren kontrol etkenidir. Duygular alternatiflerin değerlendirilmesinde önemli rol oynayan heyecanlar ile ilgilidir (Özcan, 1999).

2.4Karar Verme Kuramları

2.4.1 Gati'nin Karar Verme Kuramı

Gati'ye göre karar verme davranışı tercih edilmiş olan seçeneğin gerçekleşme ihtimalinin garanti olmadığı durumlarda ve belirsizlik altında yapıldığını ifade eder. Birey topladığı bilgileri ile alternatifler oluşturur ve alternatiflerin uygunluğu derinlemesine bir keşif ile incelenmelidir. Verilmesi gereken önemli kararlarda tek seçenek üzerinde durmak oldukça risk içermektedir. Bireyler sadece en uygun gördüğü seçenek ile yetinmeyerek, ikinci, üçüncü, dördüncü seçeneklerini belirleyip değerlendirmelidir (Gati, Asher, 2001).

2.4.2 Baron'un Fayda Kuramı

Baron'un fayda kuramı, karar verici bireyin karar vermesi gereken durumlarda ortaya çıkan seçeneklerden hangisinin sonucunun kendisine fayda sağlayıp

sağlamayacağı ile alakalıdır. Seçeneklerin muhtemel sonuçlarını ve değerlerini inceleyen bireyin kendisine en yüksek kazancı getirmesini düşündüğü seçeneğe yöneldiği görülmüştür. Bireyin elinde var olan bilgiyi anlayabilmesi, ortaya çıkan seçeneklerin avantaj ve dezavantajlarını hesaplaması bu sonuç olarak kendisine en fazla faydayı sağlayacağını düşündüğü seçeneğe yönelmesi varsayılmaktadır. Bireyin kazançları en üst seviyede kaybettiklerinin en az seviyede olması gerekir (Baron, 1994). Birey, seçeneklerin olası sonuçlarını, ulaşmak istediği amaç doğrultusunda incelemekte ve sonuçların her birine kendisi için önemli olan değerleri vermektedir. Bu doğrultuda birey en fazla anlam yüklediği değer ile gerçekleşmesi en muhtemel seçeneği dengeleyerek karara ulaşmaktadır (Develioğlu, 2006).

2.4.3 Krumboltz'a Göre Kariyer Kararı Verme Basamakları

Krumboltz'un ve arkadaşları kariyer kararı verme sürecini bireyin çevresini çevresi ile etkileşim içerisinde oluşan bir öğrenme yaşantısı olduğunu kabul ederler. Karar verme sürecini etkileyen ve biçimlendiren dört faktörün olduğuna değinilmiştir. Bunlar;

1. *"Kalıtımsal özellikler":* Bireylerin doğuştan getirdiği özelliklerdir. Cinsiyet, fiziksel görünüm, belirli yatkınlıklar ve bazı yeteneklerdir. Bazı alanlarla fiziksel görünüm, boy ve yetenekler önemlidir bazı alanlarda özel yetenekler önemlidir. Kalıtımsal özellikler ve çevre şartlarının etkileşimi durumu daha uygun hale getirmektedir.
2. *"Çevre koşulları ve olaylar*": Bireyin yaşadığı çevredeki iş ve eğitimle ilgili koşullar, mesleki olanaklar, teknolojik olanaklar, iş yaşamına ait toplumsal kurallar ve çalışma yaşamındaki değişimlerle ilgilidir.
3. *"Öğrenme yaşantıları":* Bireylerin yaşam boyu çevre ile etkileşim sürecinde oluşan açık ya gizil öğrenme yaşantıları, kariyer seçimini ve gelişimi etkilemektedir. Öğrenme yaşantıları geçmişteki yaşantıların sonucundan yola çıkarak gelecekteki davranışların olasılığını etkilemekte ve bu ardışık pekiştirme yaşantılarıyla şekillenmektedir.
4. *"Göreve yaklaşım becerileri":* Bireylerin sahip olduğu kalıtımsal özellikleri, çevre koşulları ve öğrenme yaşantıları çeşitli görevler yapılmasıyla ilgili becerilerin gelişmesini sağlar. Bireyin ders çalışma alışkanlığı, iş ortamındaki davranışları, öğrenme yolları ve duygusal tepki de bulunurken

başvurmuş olduğu yollar; kalıtsal özellikler, özel yetenekler, çevresel şartlar, araçsal ve çağrışımsal öğrenme yaşantılarının sonucudur (Özyürek, 2016).

2.4.4 Çatışma Kuramı

Janis ve Mann, bireylerin karar verirken kullandığı karar verme stillerini analiz etmektedir. Janis ve Mann'ın çatışma kuramı psikolojiye dayanır ve karar çatışmasının ortaya çıkarmış olduğu stres ile iç içedir (Mann vd. 1998). Stres; ulaşılmak istenen hedef ile olan bir endişeden, seçilmiş olan alternatifin kişisel ve maddi kayıplarından ve benlik saygısının düşebileceğine dair ortaya çıkan endişeden kaynaklanmaktadır. Çatışma kuramı karar verme sürecinin etkileyen sürecin en önemli nedenini zaman olarak belirtmiştir. Ortaya çıkan beş model şunlardır; Çatışmasız bağlılık, çatışmasız değişim, savunucu kaçınma, aşırı uyanılmışlık, ihtiyatlı seçicilik (Heredia ve Garate, 2004).

1. *"Çatışmasız Bağlılık"*: Birey bulunduğu durumun tehdit içeren bir durum olmadığını anlıyorsa verilmiş olan karar bağlı kalır. Stres en az seviyededir.
2. *"Çatışmasız Değişim"*: Birey bulunduğu durum içerisinde değişmeme durumunda risk algılıyor, değişim durumunda risk algılamıyorsa risk olarak görmez ve alternatifleri dikkate almadan kararlardan en önemli veya en fazla önerilmiş olan seçer
3. "*Savunucu Kaçınma*": Birey zor ve kişisel bir kararla karşılaştığı zaman seçim yapmayı erteleyerek, sorumluluğu başkalarına yükleyerek veya gerçekleşme ihtimali en düşük olan alternatifi desteklemek için bahaneler üreterek çatışma halinden kaçmasıdır. Birey zaman baskısı hissederken karar verme durumu ile karşılaştığında yüksek kaygı yaşamaktadır.
4. *"Aşırı Uyanılmışlık Karar Stili":* Birey kısa süre içerisinde rahatlamak için anlık çözüm seçeneklerini değerlendirebilir. Zaman problemi yaşayan birey, dikkatli bir araştırma yapmadan olumsuzluğu az olan alternatife yönelmektedir. Zaman baskısından dolayı duygusal gerilim yaşayan birey acele ve mantıksız karar verme eğilimindedir.
5. *"İhtiyatlı Karar Verme":* Birey dikkatli bir şekilde ilgili bilgileri araştırır, bilginin tarafsız olmasını benimser ve karar vermeden önce ortaya çıkarılmış olan alternatifleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirir. İhtiyatlı karar verme

stilinde birey, karar verebilmek ve alternatifleri incelemek için yeterli zamana sahiptir (Deveci, 2011).

2.5 Karar Verme Stilleri

Bireyler farklı durumlarda farklı stiller kullanırlar ancak çoğu birey bir karar verme stiline diğerlerinden daha fazla yakınlık gösterir. Bu stili daha sık kullanma eğilimindedirler. En çok kullanılan stil birinci stil olarak tanımlanmaktadır ve birinci stil en zor kararlarını verirken kullanılır. Bireyler birinci stillerini kullanmadıkları zamanda yedekleme stillerine yönelirler. Birinci stil bireylerin tarzı, yedekleme stilleri ise bütünleştirici bir tarzdır. Bu stiller bir birleşim olarak kullandığı zaman daha doğru ve daha hızlı kararlar vermektedir (Driver, Brousseau ve Hunsaker, 1993).

Dunham ve Pierce (1989)'e göre karar verme sürecinde ortaya çıkan bireysel farklılıklar, kararın hızı ve değerlendirilen bilginin miktarından kaynaklanır. Bireysel ve motivasyonel yüklemeler karar verme stillerini etkiler. Yüksek risk eğiliminde olan bireyler hızlı karar verme eğilimindedirler. Karar verme sürecinde ise bilgi toplama ve değerlendiremeye daha az vakit harcarlar (Akt: Taşdelen, 2002). Bireyler, karar verme davranışı sırasında daha önceden geliştirdikleri iç-dış faktörlerden etkilenebilen alışkanlıklar edinirler. Bu alışkanlıklar ise bireylerde karar verme stilini oluşturmaktadır. Karar verme stilleri, karar verici bireyin bireysel seçilmiş ve öğrenme ortamlarıyla birlikte ortaya çıkmaktadır (Nas, 2010).

Karar verme sürecinde bireysel özellikler ve yükleme biçimleri, bireylerin karar verme stillerini etkilemektedir. Sosyal faktörler karar verme stilini belirlemede önemlidir. Bireyler aile üyelerine, yakın çevrelerine, arkadaşlarına karşı kendini sorumlu hissetmekte ve bu sorumluluk duygusu karar verme davranışını etkilemektedir (Payne, Bettman ve Johnson, 1993).

Karar verme stili, karar verme durumunda bireyin bu durum karşısında genel yaklaşımını ortaya çıkaran kişisel tarzı olarak ele alınır (Ersever, 1996). Karar verme sürecinde kişiden kişiye göre değişebilen bazı karar verme stilleri mevcuttur. Bu stiller hem davranışsal olarak hem de bilişsel olarak gözlemlenebilmektedir (Avşaroğlu, 2007)

Literatürde içerik olarak benzerlik gösteren ancak ayrıntıda farklılık gösteren birçok karar verme stili tanımlanmıştır. Nelson (1989) kişiye özgün karar verme stillerini şöyle sıralıyor:

1. *"Mantıklı"*: Bireyin kendi objektifin altında kararınıza uygun olan tüm önemli bilgileri değerlendirerek bu değerlendirmeler sonucunda en iyi tercihe yönelme dinamiğine dayalı bir stildir.
2. *"Duygulara dayalı":* Temel olarak, sezgiyle hissedilendir. Bu fazla duygusallık içerisinde olduğu anlamında değildir. Seçim sırasında birey için önemli olan ne düşündüğünden çok ne hissettiğidir.
3. *"Aşırı Tedbirli":* Karar durumunda, kararın işlevselliğini azaltacak ölçüde zorlanma ve kaygı içeren bir stildir.
4. *"Sakıngan-Çekingen":* Kısa bir süreliğine bireyin psikolojik rahatının korunması amaç edinilir
5. *"Düşünmeksizin-Dürtüsel":* Derin duygular yerine ilk duygulara göre hareket edildiğinden dolayı duygulara dayalı stilden ayrılmaktadır.
6. "Uysallıkla-İtaatkâr": Edilgenlik esasına dayanan bir yaklaşımla birey tarafından başkalarının beklentileri kabul edilir.
7. *"Törel":* Seçimlerin temeli, ahlak sistemdir (Akt: Öztürk, 1996).

Harren (1979)'e göre stil, bireyin karar verme görevlerini algılayışını ve buna yanıt verme biçimini veya kişinin karar verme sürecini ifade eder. Üç tane karar verme stili tanımlamıştır.

1. *"Akılcı (rasyonel) karar vericiler":* Karar verici birey geçmişte vermiş olduğu kararların sonuçlarını değerlendirerek karar verir. Gerekli bilgileri toplayıp değerlendirmeler yapar. Birey kararını bilinçli ve mantıklı bir şekilde gerçekleştirir.
2. *"Sezgisel karar vericiler":* Karar vermede duygularına veya sezgilerine güvenirler. Birey çoğu zaman nasıl karar vereceğini çoğu zaman belirleyemez ve kararın sonuçlarına dair çok az öngörüsü vardır.
3. *"Bağımlı karar vericiler"*: Birey beklentilerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Kararların sorumluluğu reddeder ve pasif durumda kalarak başkalarının otoritesine uyar.

Scoot ve Bruce (1995) karar verme stilleri öğrenilmiş alışkanlıklar olarak tanımlamıştır. Davranışlardaki farklılıklar üzerinde durmuşlardır. Beş farklı karar verme stilinden bahsetmişlerdir.

1. *"Rasyonel karar verme stili":* Karar verme durumuna mantıksal ve yapısal bir yaklaşımın olduğu durumdur. Karar verici birey durumla ilgili olarak gerekli araştırma ve değerlendirmeleri yaparak en uygun seçeneğe yönelmektedir.
2. *"Sezgisel karar verme":* Birey önsezi ve duygularına güven yaşamaktadır ve sezgileri, duyguların ile karar vermektedir. Karar verme davranışında sezgiler, duygular ve diğer soyut faktörler etkilidir (Tekin ve Ehtiyar, 2010).
3. *"Bağımlı karar verme":* Karar verme durumdaki birey diğer kişilerin yönlendirmesine ve desteğine göre hareket eder. Birey vermiş olduğu kararın sorumluluğunu başkalarına yansıtmaktadır.
4. *"Kaçıngan karar verme":* Karar verme durumunda olan birey karar verme kaçınma eğilimi göstermektedir.
5. *"Kendiliğinden-anlık karar verme":* Karar verme durumundaki birey düşünmeden, anlık, seçenekleri değerlendirmeden karar verir.

Scott ve Bruce (1995) karar verme sürecini davranışsal temeller üzerinden incelemiş ve stilleri tanımlamışlardır. Rasyonel karar verme stili "bireyin kapsamlı bir araştırmadan sonra seçenekleri belirlemesi ve mantıksal değerlendirme" sezgisel karar verme stili "bireyin sezgilerine ve duygularına güvenmesi onlara göre hareket etmesi " olarak tanımlanmıştır. Bağımlı karar verme stili "bireyin başkalarının tavsiye ve yönlendirmelerine odaklanması" kaçınma karar verme stili "birey karar verme davranışından kaçınma eğilimi göstermektedir" kendiliğinden anlık karar verme stili "birey en kısa sürede karar verme sürecini tamamlama eğiliminde olması olarak tanımlanmıştır (Hulderman,2003).

2.6 İyi Kararın Nitelikleri

Karar verirken kararın hedefine ulaştırıcı olması için dikkatli olunması gerekmektedir. Hata oranını minimum da tutup tedbirli olup, kaybı azaltmak önemlidir. Karar verici bireyler iyi kararlar üretmek zorundadırlar.

İyi karar bireyi amaca, hedefe ulaştırsan karardır. İyi kararın dört temel şartı bulunmaktadır. Kararın iyiliği = (Etkililik, Verimlilik, Uygulanabilirlik, Zamanlama) fonksiyonu olarak ifade edilir.

1. *Karar Etkili Olmalıdır*

Verilen karar isabetli olmalıdır. Verilen karar söz konusu olan problemi çözücü bir özellikte olmalıdır. Problem tekrardan bireyin karşısına çıkmayacak şekilde tedirgin edecek hususlar ortadan kalkmış olmalıdır. Karar verirken farklı referanslara başvurmak etkililiği arttıracaktır.

2. *Karar Verimli Olmalıdır*

Karar alınması ve uygulanması aşamasında ortaya çıkabilecektir. Her türlü maliyeti "ön görülebilir düzeyde" olması gerekir. Her karar maddi ve psikolojik olarak bir maliyet yaratır. Karar sonucuna göre öngörüler yapılabilmelidir. Bu da rasyonel olma anlamı taşımaktadır.

3. *Karar Uygulanabilir Olmalıdır*

Kararların uygulanabilir olması kararın iyiliğini (değerini) arttırır veya azaltır. Verilen kararın gerçekçiliği, şartlara uygunluğu kararın kabul edilebilirliğiyle birlikte uygulanabilirliği de arttıracaktır. Uygulanmayacak olan kararlar alınmamalıdır. Uygulama sırasında eksiklikler, aksaklıklar görülebilir ve kararı düzeltme gereği hissedilebilir ancak karar alınıyorsa uygulanmalıdır.

4. *Karar Zamanında Alınmış Olmalıdır*

Karar gereken süre zarfında verilmiş olmalıdır. Hızlı bir karardan ziyade önemli olan bir kararın gereken süre zarfında verilmesi ve kararın mecburi sebepler dışında geciktirilmemesidir (İmrek, 2003).

Alver (2003)'e göre ise kararın, iyi bir karar olarak nitelendirilebilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar:

1. İyi bir karar belirlenmiş olan amaca ulaştıran karardır.
2. Kararın sorun çözücü, rahatsız eden etkenleri ortadan kaldırması veya istekleri yerine getirici özellikte olması önemlidir

3. İyi bir karar acele edilmeden ve geciktirilmeden alınmalıdır. En iyi karar zamanında verilen karardır.
4. İyi bir karar minimum masrafla en iyi sonucu getiren karardır.
5. İyi bir karar gerçekçidir.
6. İyi bir karar zaman kaybetmeden uygulamaya konulan ve sonucu alınan karardır. Çağımız hız çağıdır ve elini çabuk tutan ve harekete geçen fırsatları değerlendirebilmektedir.

2.7Duygulara Göre Karar Verme

Karar verici birey, karar verirken bilimsel yaklaşımlardan uzak bir tutumla duygularını ve sezgilerini ön plana çıkarması durumunda duygulara veya sezgilere dayalı bir karar verme yaklaşımı benimsemiş demektir. Karar verilirken; değerler, sezgiler ve duygularla en iyi çözüme gitmek yerine, en tatmin edici çözüm tercih edilir. Çözüme ulaşılması durumunda aynı yönde kararlar verilirken, aksi durumlarda başka bir karar denenir. Geçmişte verilmiş ve uygulanmış kararların koşulları değişmesi nedeni ile aynı sonucu vermemesi de mümkündür. Bu durum duygulara veya sezgilere dayalı verilen kararın zayıf yönü olarak değerlendirilmektedir.

Kararlarını duygulara, inançlarına ve değerlerine göre veren duygusal kişiler şu özelliklere sahiptir; Kolaylıkla sosyal ilişkilere girerler, önem verdiği ilkeler vardır, asla düşüncenin işin içine karışmasını istemezler, akıl dışı ve mantıklı bir temele dayanan ve kendilerine özgü olan mantıklarıyla yargılarlar. Duyguların kontrolüne girerek, heyecanın esiri olabilirler, problemlerin doğru ve yanlış yönlerini tartışırlar (Işığıçok, 2015: 26).

Duyguların derecesi ve etki düzeyi, karar verme davranışı üzerinde zaman zaman faydalı ve zararlı etkilere yol açmaktadır. Duygular düşüncelerin içeriğini ve derinliğini değiştirerek motivasyonu harekete geçirerek karar verme mekanizması üzerinde etki göstermektedir (Küçükay, 2018). Duygular belirsizlik altında karar verme durumunda kritik bir rol oynamaktadır. Sinirsel yapıların zarar görmesi duygular ve karar verme yeteneklerine zarar vermektedir. Prefrontal lob çevresel uyarılara yanıt verme, bilişsel ve duygusal bilgilerin entegrasyonundan, amigdala bölgesi ile nöronlar üzerinden bağlantı kurarak iş birliği içerisinde riskli konularda karar verme durumundan sorumlu oldukları düşünülmektedir (Weller vd. 2007). Prefrontal lob ve amigdala

duygusal / bedensel durumlarda ortaya çıkarak önemli bir rol oynamaktadırlar (Naqvi, Shiv ve Bechara, 2014).

2.8Suçluluk ve Utanç

Duygular, hayatta kalmaya ulaşmayı ve sosyal hedeflere ulaşılmasını teşvik edici iki tür temel işlev türüne hizmet etmektedir (Tangrey ve Robins, 2007). Tangrey vd. (1996) a göre duygular, dikkatimizi çekmek için günlük yaşam içerisinde işlevlere hizmet etmek ve önemli olaylarla birlikte motive edici ve yönlendirici bir davranıştır. Suçluluk ve utanç duygularını temel duygulardan ayırt edici olan ise benlik bilincine sahip olmasıdır. (Söylemez, 2017). Suçluluk ve utanç duygularını diğer temel duygulardan ayıran önemli özellik Tangrey, Robins (2007)e göre kişinin öz farkındalık kazanması, benlik belirtileri göstermesi gibi daha karmaşık bir yapıya sahip olmalarından dolayı yaşamın üçüncü yılından sonra ortaya çıkmaktadır.

Suçluluk, suçlu olma durumu, kişinin hatalı olduğunu, kurallarını çiğnediğini sezmesi sonucu kapıldığı kendini suçlu bulma durumu olarak tanımlanmaktadır Utanç, hatalı duruma düşmekten veya kendini hatalı görmekten dolayı yaşadığı eziklik duygusu, utanma duygusu ve hicap duymak, yerin dibine geçmek yüzü yere gelmek olarak tanımlanır (Ayverdi, 2005). Alanyazında suçluluk ve utanç kavramlarının benzerlik ve farklılık içerdiğini ve iki duygununda negatif duygular olduğu vurgulanmaktadır.

Bireylerde suçluluk duygusuna yol açan çarpıtmalar bulunmaktadır. Yanlış bir şey yaptığını varsaymak bu çarpıtmaların ilkidir. Suçluluğa yol açan ikinci çarpıtma ise, yaptıklarından ötürü bireyin kendini "kötü insan" olarak damgalamasıdır. Bu damgalama enerjiyi sorunları çözmek yerine, söylenme ve kötü nitelemeye aktarmaktadır. Suçluluk duygusunu tetikleyen bir diğer yaygın çarpıtma ise kişiselleştirmedir. Bu durumda karşı taraftan gelen saldırgan, incitici davranışlara yöneltilen eleştirilerden dolayı üzüntü yaşanabilir ve kendini suçlayabilir ve karşı tarafının yapmış olduğu davranışın sorumluluğunu üstüne almaktadır (Burns, 2019).

Utanç duygusu bir davranış neticesinde yaşanmakta ve bedensel bir dışa vurumdur. El kaldırmak gibi geri dönüşü olmayan davranışlarda bulunmak bir dışa vurumdur. Kimi zamanlarda ağızdan çıkan sözcükler utanmaya neden olmaktadır. Bu nedenle utanç duygusu diğer insanlar karşısında duygusal olarak çıplak kalmaktadır. Bu

çıplaklık fiziksel çıplaklığın getirdiği kadar yüksek derecede utanç yaşatmaktadır (Yılmaz, 2019).

Suçluluk duygusu, içselleştirilmiş olan bir normun ihlal edilmesi sonucunda ortaya çıkar. Bireyin kendine istemsizce vermiş olduğu ceza olan bu duyguya pişmanlık duygusu eşlik etmektedir. Bir yasayı, ahlaki normu çiğneyen ve sadece yakalanması durumunda maruz kalacağı adli veya toplumsal cezanın korkusuyla pişmanlık duyan bireyde suçluluk duygusundan bahsedilemez. Utanç duygusunda da suçluluk duygusunda olduğu gibi bir pişmanlıktan ve rahatsızlıktan söz edilebilir ancak utanç duygusundaki rahatsızlığın nedeni daha farklı veya sonuçları çok daha yıkıcıdır (Sağır, Tabak ve Sığrı, 2009).

Suçluluk ve utanç duyguları hem farklı hem ilişkili duygulardır. Sosyal yaşamı organize edebilmeleri, bireyin kendini ve davranışını değerlendirmesine neden olan negatif duygulardır (Menesi ve Camodeca,2008). Suçluluk ve utanç duyguları zaman zaman birbirinin yerine kullanılır. Aralarındaki önemli bir fark şöyle ifade edilir: Suçluluk duygusu, kişinin yapmış olduğu bir davranışını olumsuz olarak değerlendirmesine odaklıyken utanç duygusu kişinin benliğini olumsuz olarak değerlendirmesine odaklıdır (Tangney ve Dearin, 2002). Suçluluk ve utanç duyguları sosyal açıdan da farklılaşmaktadır. Utanç duygusunu yaşaması için bireyin sosyal bir etkileşim içerisinde olması gerekirken, suçluluk duygusu için sosyal etkileşim şart değildir. Utanç genellikle bireyin kırılgan yapısı ve başarısızlığının sosyal çevre içerisinde açığa çıkmasına bağlıdır. Suçluluk ise daha çok bireyin kendi içinde sır kalabilen bir duygudur. Birey kendini kötü ya da ahlaksız algıladığında utanç yaşar, bir olayı yanlış veya bir şeyi hata olarak algıladığında suçluluk hisseder (Bugay ve Demir, 2011).

Suçluluk duygusu karşılıklı fedakârlık ve şefkatli davranışlarda geliştiği var sayılır. Suçluluk duygusunda başkalarını hayal kırıklığına uğratma ya da yanlış bir şey yapmış olma bilinci vardır. Kişi bu durumdan kaçamayacağı için onarıcı davranışlarla sonuçlanır. Utanç duygusu daha ilkel savunmacı yanıt sistemleri üzerine inşa edilmiş bir duygudur ve itaatkâr davranışlarla sonuçlanır (Şahin, 1992). Utanç ilk olarak öz farkındalık "ben" fikrine izin verildiğinde ortaya çıkan karmaşık bir duygudur. Başkalarının birey üzerindeki dikkati utanç duygusu olarak hareket eder. Suçluluk

duygusunda birey davranışlarını başarısızlık olarak değerlendirerek, kendini onararak eylem ve davranışlarına yönelir (Lewis, 2011).

Utanç duygusunda, kendini olaydan geri çekme, sorumluluğu reddetme, sorunu görmezden gelme ve öfke gibi tepkilerle güçlü ilişkisi varken, suçluluk duygusunda ise tam tersi olarak, pişmanlık ve itiraf etme, özür dileme gibi uzlaştıran tepkilerle güçlü bir ilişki vardır (Bynum ve Goodie, 2014). Suçluluk duygusunun yol açtığı bu tepkiler sosyal olarak yapıcı yollarla hareket etmeye motive eden faktör olarak tanımlanmıştır (Ahumada, 2017). Yapılan deneysel çalışma utancı yönetmenin yolları olarak iki farklı kavram ortaya konmuştur. Bu kavramlardan ilk utancın kabulüdür. Birey yapılan eylemin utanç verici olduğunu kabul eder ve pişmanlık hissederek bunu gösterir. Bu bireyler kendi sorumluluklarını üstlenerek kişilerarası ilişkilerini olumlu anlamda güçlendirmektedir. Bir diğer kavram ise utançtan uzaklaşmak, kabullenmemektir. Bu bireyler istenmeyen bir davranıştan sonra suçu başkalarında arayarak öfke ve saldırganlık davranışları göstermektedir (Ahmed, 2005).

Suçluluk ve utanç duygularının ayrımında daha çok kabul gören benlik/davranış ayrımıdır. Suçluluk duygusunda kişi davranışı üzerine yoğunlaşırken, utanç duygusunda benliği üzerine odaklanır. Suçluluk hisseden bireyde "ben kötü bir şey yaptım" düşüncesi hâkim iken, utanç duygusunu hisseden birey kendini kötü biri olarak algılar ve "ben kötü biriyim" düşüncesi hâkimdir. Bu nedenden dolayı suçluluk duygusunda benlik zarar görmezken utanç duygusunda benlik zarar görerek; küçük, güçsüz, değersiz gibi olumsuz bir şekilde değerlendirilir (Gevrekci ve Çırakoğlu, 2017). Stres derecesi açısından bakıldığında ise utanç duygusunun suçluluk duygusundan daha acı verici olduğu kabul edilmektedir. Utanç duygusunda yoğun olarak değersizlik ve yetersizlik duyguları yaşanırken; suçlulukta ise gerginlik, üzüntü ve pişmanlık duyguları ön plana çıkmaktadır (Akbağ ve İmamoğlu, 2010).

Abe (2004) suçluluk ve utanç eğiliminin psikolojik semptomlar ve kişilerarası problemlerle ilişkili olduğunu söylemekle birlikte suçluluk eğiliminin empati ve kişilerarası problemle pozitif ilişkili, utanç eğiliminin ise negatif ilişkili olduğunu belirtmiştir. Utanç eğilimi, bireyin sosyal problem çözme üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Utanma eğiliminde olan bireyler, kişilerarası ilişkilerinde daha düşük kaliteli çözümler üretme, çözümleri uygulama konusunda daha düşük öz yeterlilik gösterme ve çözüm

etkililiği göstermektedirler. Suçluluk eğiliminde olan bireyler kişilerarası ilişkilerinde daha kaliteli çözümler üretme, çözümleri uygulamada daha yüksek öz yeterlilik ifade eder ve kişilerarası çatışmayı çözmek için daha güçlü istekle hareket ederler (Ahumada, 2017). Suçluluk duygusu empatik tepki ile olumlu yönlü ilişki gösterirken, utanç duygusu ise empatik tepkiyle ters yönlü bir ilişki göstermektedir ve kişinin yaşadığı kendine dönük üzüntü ile olumlu yönde ilişkisi vardır (Dost ve Yağmurlu, 2006).

Suçluluk ve utanç duyguları kişini öz eleştiri yapmasına ve kendini suçlamasına dayanan duygulardır ve üç farklı boyutu vardır:

1. Bireyin benliği tarafından kendini değerlendirme, öz değerlendirme.
2. Başkaları tarafından empoze ettiği şekli ile değerlendirme
3. Durumun doğası gereği duyguların hissedilmesi (Solomon, 2007).

2.8.1 Suçluluk ve Utanca İlişkin Psikolojik Temeller

Sigmund Freud, erkek çocuklarının babasının yerine geçerek anneye, kız çocuklarının da annenin yerine geçerek babaya sahip olma arzusunu Oedipus kompleksi olarak adlandırmaktadır. Yunan mitolojisinde yer alan ve yazgısı nedeniyle, bilmeden kendi babasını öldüren kendi annesiyle evlenen Kral Oedipus, un ismini vermiştir (İnanç ve Yerlikaya, 2016). Oedipus, babasını öldürdüğünü ve annesiyle evlendiğini öğrendiğinde utanç içerisinde kalır ve intihardan kaçınarak gözlerini yerinden çıkarır. Kendi yüzüne ve başkalarının yüzüne bakamayacak derece kendi benliğine zarar verir (Tracky ve Robins, 2004). Freud suçluluk duygusu ile ilgili olarak Oedipus kompleksine değinmiş ve bir içerik kazandırmıştır. Oedipus'a göre, babalarına karşı şiddetli sevgi ve nefret duyguları hisseden kişiler, saldırganlığın yıkıcı etkisiyle birlikte nefretlerine yenik düşmüş ve babalarını öldürmüşlerdir. İşlediği suçun yaratmış olduğu pişmanlıkla birlikte kişi ilk suçluluk deneyimini yaşamıştır (Dinçer, 2013).

Freud'a göre suçluluk duygusu üst benlik (süperego) temelleri üzerine kurulmuştur. Üstbenlik cinsel ve saldırgan dürtüleri denetleyen ve toplumsal ahlaki değer yargılarının temsilcisi olan bir yapıdır. Freud, utanç duygusunu ise benlik kavramı üzerinden açıklamıştır. Benlik; bireyin olmak istediği halini yansıtır, gerçekçi yönüdür. Suçluluk duygusu üst benliğin sınırlarının ihlal edildiği durumlarda ortaya çıkarken, utanç benlik idealinin koymuş olduğu hedefe ulaşamama durumunda ortaya çıkmaktadır. Suçluluk, üstbenlik ve benlik arasındaki gerilimden kaynaklanırken, utanç

benlik ideali ve benlik arasındaki gerilimden kaynaklanmaktadır (Gander ve Gardier, 2010).

Erikson Psiko-sosyal gelişim kuramını sekiz evreye dayandırarak açıklanmıştır. Özerkliğe karşı kuşku ve utanç duygusunu (1-3) yaş, girişimciliğe karşı suçluluk duygusunu (3-6) yaş olarak belirtmiştir (İnanç, Yerlikaya, 2016). Gelişim evrelerinin sırasından anlaşılacağı üzere Erikson'a göre utanç duygusu, suçluluk duygusundan önce gelişen bir duygudur.

Özerkliğe karşı kuşku ve utanç evresi içerisinde olan çocuk fiziksel eylemleri tek başına yapmak ister ve kendi kendine yetebileceğini deneyimlemek ister. Bu dönem içerisinde müdahale edilen veya engellenen çocuk özerkliğini kazanamaz. Çocuk kendine dair oluşan olumsuz algısıyla kendi kapasitesinden şüphe duyar ve kendini karar verme ve davranışlarını yönetme noktasında yetersiz hissederek utanır. Girşimciliğe karşı suçluluk evresinde çocuğun ilgili çevresine yönelmektedir. Çocuk, merak etme, sürekli soru sorma, sorgulama ve yetişkinleri model alma vb. girişimlerde bulunur. Çocuğun girişimleri anne- baba tarafından destekleniyor, cesaretlendiriliyorsa çocukta girişkenlik duygusunun gelişimi sürecektir. Bir diğer yandan anne- babalar çocuğun, merak etme, sorgulama girişimlerini kısıtladığında ve cevap vermediğinde çocuk yanlış bir şey yaptım düşüncesi ile suçluluk duygusu yaşayacaktır (Gander ve Gandier, 2010).

Karen Horney suçluluk ve utanç duygularını nevrozlar açısından ele almıştır. Nevrotik bireyler, çektiği acıları çoğu kez daha iyisini hak etmedikleri duygusuyla açıklama eğilimindedir. Bu duygu bulanık ve belirsiz olmaklar birlikte, mastürbasyon, ensest ilişki, bireyin yakın çevresine yönelik ölüm arzuları gibi toplumsal tabu olan düşüncelere ya da etkinliklere bağlanabilir. Bu bireyler genellikle en önemsiz olaylar karşısında bile suçluluk duyma eğilimi gösterirler (Horney, 2000). Horney'e göre bireyler başkalarının ona açıkça kötü davrandığı, yanlış harekette bulunduğu durumlarda bile kendini abartılı ve yersiz bir şekilde sorumluluk tutarak kendini suçlayacak bir şeyler bulur. Nevrotik birey kendini suçlama eğilimine girdiğinde bu suçlama işlevinin temelinde; beğenilmeme korkusu, bu korkuya karşı kendini savunma ve başkalarını suçlama eğilimine karşı savunma bulunmaktadır (Horney,1986).

Horney (2011) utanç duygusunu, Nevrotik gururu açıklarken ele alırken, incinmiş gurunun iki tepkiye yol açtığını öne sürmektedir. Utanç ve aşağılanma. Bireyleri gururlandıran veya utandıran durumların değişkenlik gösterebildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte suçluluk, utanç ve mahcubiyet duygularının birbirleri ile karıştırılabileceğini ve bu nedenden dolayı bu duyguların kökenlerinin tespitinin önemli olduğunu dile getirmiştir (Akt: Dinçer, 2013).

2.8.2 Nöropsikolojik Açıdan Suçluluk ve Utanç

Bilişsel, psikolojik ve davranışsal çıktıları olan utanç ve suçluluk duygusunun nöral bağlantıları ile ilgili olarak son yıllarda birtakım çalışmalar yapılmaktadır. Utanç ve suçluluk duygusunun benliğe dayalı olmaları yönünden diğer temel duygulardan ayrılmaktadır. Diğer duygulara ilişkin olarak limbik alanların dışında yürütücü işlevlerle ilişkin beyin alanlarının ön plana çıkarılmasına neden olmaktadır. Suçluluk ve utanç duyguları sosyal hayat içerisinde bireyin davranışlarını düzenleyici özelliklere sahip olduğundan dolayı, davranışın beyinde aktif ve hızlı yargılamanın gerçekleştirilmesi ve karşı tarafın düşünceleri dikkate alınmalıdır (Söylemez, Koyuncu ve Amado, 2018).

Michl ve ark. (2014)'nın yapmış olduğu fMRI çalışmalarına göre suçluluk ve utanç duygularına dair nöral alanlar prefrontal korteks, temporal pariatel korteks ve limbik alanladır. Frontal lob, bilişimi iç organlara ait durumlar ve heyecan/ emosyonlar / duygu durum ile ilişkilendirilmektedir (Öktem, 2013). Molly ve ark. (2002) sosyal ve ahlaki duygu oluşumunun merkezi olarak Orbitofrontal kortekesi öne çıkarmaktadır. Orbitofrontal lob, frontal lobun alanında bulunur. Beer ve ark. (2003) Orbitofrontal korteksin duygusal ve sosyal alanlarla ilişki olduğundan bahsetmektedir. Beer ve ark. (2003)'ün yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre ortitofrontal korteks alanında hasar olan bireylerin özbiliş duygularında, sosyal davranışlarını düzenlemede ve diğer bireylerin özbiliş duygularını anlamada zorluk yaşadığı görülmüştür.

Phineas Gage vakası, Orbitofrontal korteksin toplumsal uygun ahlaki davranılması ve sosyal davranışların düzenlemesinin önemini desteklemektedir. İngiltere'de demir yolu işçisi olan Gage 'in kontrollü patlama sırasında kafasına isabet eden demirden dolayı frontal lobu zarar görmüştür. Zekâsında ve vücut fonksiyonlarında herhangi bir problem gözükmezken, kazadan önce sakin, sorumluluk bilincinde ve sosyal bir insan olarak bilinen Gage kazadan sonra sorumsuz, kaba,

kaprisli davranışlar sergilemeye başlamıştır. Bir zamanlar bağlı olduğu her şey ortadan kaybolmuştur kişiliği tamamen değişmiştir (Damasio ve ark, 1994).

1982 yılında yaşanan Eliot vakası ise Gage vakasını destekler niteliktedir. Büyük bir şirkette yönetici olarak çalışan Eliot geçirdiği beyin ameliyatından sonra patolojik kararsızlık yaşayan, duygularından yoksun bir insan gibi davranıyordu. Hâlbuki ameliyatından önceki hayatında sorumluluk bilincin bir insanken sonrasında sorumsuzca davranan, toplumsal kuralları görmezden gelen sosyal ilişkilerinde yetersiz bir insan haline gelmiştir. Buradan hareketle yapılan incelemelerde ameliyat sırasında frontal lobun alt kısmında yer alan Orbitofrontal korteksin hasar gördüğü belirlenmiştir (Lehler, 2009).

Wagner ve ark (2011) tarafından ortaya konulan çalışmada katılımcılardan suçluluk ile ilgili kişisel deneyimlerine ait anahtar kelimeler istenmiş ve bu kelimeler iMRı çekimi sırasında katılımcılara gösterilmiştir. Bu çalışmada farklı bir teknik kullanılarak biyografik hatıralarla suçluluk duygusu uyandırılmaya çalışılmıştır. Görüntüleme sırasında prefrontal lob üzerinde suçluluğa özgü alanlar çalışılmıştır. Çalışmada hatıraların hissedilen suçluluk seviyesine göre değerlendirmeleri de mevcuttur. Katılımcıların suçluluk hissi puanları ile sağ Orbitofrontal korteks arasında doğru orantılı bir artış göstermiştir. Morey ve ark (2012) yapmış olduğu çalışmada, suçluluk duygusunu uyandıran senaryolar ile bu duygunun beyin üzerinde hangi alanda sorumlu olduğunu araştırmışlardır. Suçluluk duygusunun Wagner ve ark (2011) yapmış olduğu çalışmayı destekler nitelikte prefrontal korteks üzerinde aktivasyonu gözlenmiştir.

Michl ve ark (2014) yaptıkları fMRI çalışmalarında suçluluk duygusunun insula, amigdala bölgelerini harekete geçirdiği ve olumsuz duyguları kapsadığını göstermektedir. Utanç duygusunun ise frontal lobda daha fazla aktivasyon gözlemlenmiştir. Zhu ve ark (2017) benzer bir görüş belirtmiştirler. Suçluluk ve utanç duygularının olumsuz duygulara ve psikolojik acıya neden olduğunu, FMRI çalışmalarında her iki duygunun da negatif duygular olduğu, insula ve amigdala bölgelerini daha fazla aktive ettiklerini söylemektedirler. Bununla birlikte benzerlikler olduğu kadar farklılıklarında olduğunu, utanç beynin benlik ile ilgili olan singulat

korteks bölgesini, suçluluk duygusunun empatik süreçlerle bağlantısı olan medial frontal korteks bölgesini daha fazla aktive etmektedir.

Klinik çalışmalar Orbitofrontal korteks ve prefrontal korteks alanlarının sosyal davranış kontrolünde önemli olduğunu göstermiştir. Orbitofrontal korteks antisosyal-psikopatik davranışlar ile ilişkilendirilmiştir. Beyin gelişiminden kaynaklı veya dış hasardan dolayı Orbitofrontal işlev bozukluklarında kişilerde karar verme, duygu işleme, antisosyal davranışlar ve psikopatik davranışlar gözlenmiştir (Yang ve Raine, 2009).

2.8.3 Suçluluk ve Utancın Psikopatolojideki Rolü

Freud suçluluk duygusunun saplantılı nevroz ve melankoli gibi psikolojik sorunlara neden olabileceğini belirtmektedir. Freud'a göre toplum tarafından onaylanmamış dürtülerden oluşan suçluluk duygusu psikopatolojiye neden olabilmekte kendini cezalandırma sürecine başlayabilir. Utanç duygusunu genellikle cinsel teşhircilik ve dürtülere özgü geliştirilen karşı bir tepki olarak tanımlamıştır (Tangney, Burggraf ve Wagner, 1995).

Suçluluk ve utancın psikopatolojideki rolüne ilişkin birçok çalışmalar yapılmaktadır. Sosyal anksiyete ve yemek yeme bozukluğu arasındaki ilişki bu başlık adı altında çalışmaya başlanmıştır. Grabhorn ve ark (2006) utanç duygusunu sosyal anksiyete ve yemek yeme bozukları arasındaki bağlantıda en önemli duygusal semptom olarak belirtmişlerdir. Yemek yeme bozukluklarını altında yatan psikopatoloji: kendini olumsuz değerlendirme korkusudur. Utanç, yetersizlik hissi, olumsuz öz değerlendirme, sosyal onaylanmama gibi etkenlerden dolayı Anoreksiya ve bulima nervozayı etkileyen önemli bir faktördür. Hayaki ve ark (2000) suçluluk ve utanç duygularının birbiriyle ilişkili gözükse de özellikle utanç duygusunun: anksiyete ve depresif ruh hali ile ilişkili olduğu gözlemlemiştir. Bu gözlemlerine ek olarak ise bulimik bireylerin olumsuz öz imaj düşüncesinden dolayı utanç duygusu ile tutarlı bir ilişkileri olduğunu belirtmişlerdir. Yemek bozukluklarının suçluluk ve utanç ile ilişkisi karmaşık olabilir. Utancın potansiyel rolü yemek yeme bozukluğu olan insanların zayıf benlik saygısı ile gösterilir. Utanç büyük ölçüde beden imgesini kapsamaktadır. Yemek yeme bozukluğuna sahip bireyler daha çok kendi vücut görüntüleriyle ilgili olarak, yemek yeme arzusundan ve yetersizlikleri dolayısıyla utanabilirler. Kendini davranışlarından

dolayı kötü hissetme ve davranışları değiştirme suçluluk ile ilişkilendirilmiştir. Suçluluk eğilimi olan bireyler problem, çatışma çözme onarıcı eylemlerde bulunduğundan dolayı yemek yeme bozukluğu semptomajisine karşı bir korumadır (Burney ve Irwin, 2000)

Depresyon, kişinin diğerlerinden aşağıda konumlandırdığında veya bir şekilde sosyal açıdan değerlendirilmediğinde organizmanın kullandığı savunma sistemin bir parçası olan itaatkâr davranışlarla ilgilidir. Birey rekabetçi bir ortamda kaybettiğinde sıralamada daha aşağıda olduğu için utanç, suçluluk ve depresyon ortaya çıkmaktadır. 50 üniversite öğrencisi ve 32 depresif birey arasından yapılan çalışmaların birinde depresif bireylerin öğrencilere göre kendilerini daha elverişsiz, daha itaatkâr, sosyal kaygıları daha yüksek ve sosyotropik bireyler olduğu görülmüştür. Bu nedenden dolayı depresif bireyler yoğun suçluluk ve utanç duyguları yaşamaktadırlar (Şahin, 1992).

Depresyon, utanç, değersizlik, umutsuzluk ve moralsizlik hislerinin birlikte yaşandığı en kötü acı çekme şekillerinden biridir (Burns, 2019). O'connor ve ark (2000) göre depresif insanlar suçluluk duygusuna eğilim gösterirler. Hollanda da II. Dünya savaşı sırasında hapishaneden kurtulan insanlarda depresif eğilim gözlenmiştir. Bu insanlar ailelerinden daha iyi olduklarını düşündüklerinde suçluluk duygusu hissetmekte ve kendilerini depresif hale sokmaktadırlar. Klinik çalışmalar depresif insanlarda suçluluk duygusuyla birlikte utanç duygusununda depresyonu yordadığını göstermektedir. Utanç duygusunun psikopatolojideki rolü benzer görüşlerle birlikte: depresyon, bipolar, şizofreni ve narsizim gibi bozuklukların temel bileşini olarak tanımlanmaktadır. Depresyon ve suçluluk, utanç duygularının ilişkisine dair bir başka çalışma ise Dunford ve Granger (2017) tarafından yapılmıştır. Anne olan bireylerin öz uyumsuzluğu (kadınların ideal anne anlayışına göre yaşamadıklarını) suçluluk ve utanç duyguları ile ilişkilendirilmiştir. Utanç duygusu olumsuz değerlendirme korkusuyla ilişkilidir bu nedenle "mükemmel anne imajını" içselleştiren kadınların suçluluk ve utanç duygularını yaşama olasılığı daha yüksektir. Doğum sonrası oluşan depresyon annenin kendi iyiliği ve işleyişi üzerindeki olumsuz etkilerle ilişkilidir. Anneliğe geçiş zordur, bu nedenden dolayı kadının kendini "başarısız" ve "kötü anne" olarak algılaması suçluluk ve utanç duygularına yol açmaktadır. Çalışmanın sonucunda doğum sonrası depresif semptomları incelediğinde utanç duygusunun suçluluk duygusuna göre daha baskın bir belirleyici olduğunu belirtilmektedir.

Tangrey ve ark (1992) utanç eğilimli olan bireylerin duygusal bozukluklara (depresyon şizofreni vb.) karşı daha savunmasızken, suçluluk eğiliminde olan bireylerin düşünceyle ilişkili bozukluklara (paranoya, okb) karşı daha savunmasız olduğunu belirtmektedirler. Bipolar teşhisi konulan bireylerde, depresif belirtiler, suçluluk ve utanç duyguları ve bu duygularla birlikte yakın ilişkilerin kalitesinde düşüş gözlenmektedir. Bipolar tanısı almış birey sosyal yaşantısı kişiler arası ilişkilerini yönetmekte zorluk yaşamaktadırlar bu neden dolayı yakın çevreleriyle sıklıkla sınır belirleme durumu vardır. Çevresinin bireyden uzaklaşması veya bireyin kendisini çevresinden geri çekmesi suçluluk ve utanç duygularını ortaya çıkarmaktadır.

Suçluluk ve utanç duyguları okb gibi bozukluklarda işlevsellik kaybı ve semptomların devamında kritik öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Okb, obsesif ile ilişkilidir. İstenmeyen düşünceler ve buna karşılık gelen zorlamaların ortaya çıkardı bir bozukluktur. Okb hastaları ile ilgili genel olarak belirgin utanç duyguları istenmeyen ve müdahaleci düşüncelerdir. Okb nin altında yatan psikopatoloji, utancın tetikleyicileri "zararlı" veya "iğrenç" takıntılı düşünceler ile ilişkilidir. Okb tanısı almış kişiler sık sık dehşete düşerek endişe verici olarak gördükleriyle ilgili olarak takıntılı düşünceler geliştirir ve bu takıntılı düşüncelere bağlı utanç yaşarlar (Clerkin ve ark, 2014).

Utanç, sosyal statü kaybı, aşağılanma, sosyal damgalanma gibi durumlarda tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Şizofreni tanısı almış birey bir sosyal damgalanma ile karşı karşıya kaldığı zaman yoğun utanç duygusu yaşayabilmektedir. Yapılan çalışmalarda bu bireylerin dışsal utanç (başkaları tarafından değerlendirme) yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Utanç verici olarak görünmenin aynı zamanda depresyonun yordayıcısı olduğu belirtilmektedir (Keen ve ark, 2017)

Bilevicius ve ark (2018) bağımlık davranışlarında suçluluk ve utanç duyguları incelenmiştirler. Utanç duygusunun alkol tüketimi ile ilişkisi varken suçluluk duygusu ile alkol tüketimi arasında olumsuz bir ilişki bulunmuştur. Suçluluk duygusu, utanç duygusuna göre daha az zarar verici bir duygudur. Utanç duygusu önemsizlik ve değersizlik duygularına katkıda bulunduğu için duygusallığın merkezinde yer alır. Utanç duygusu acı verici duyguları hafifletmek için depresyon ve alkol kullanım dürtülerini desteklemektedir. Olumsuz bir olayın ardından utanç öz eleştire ve negatif düşüncelere katkıda bulunurken suçlulukta tam tersi bir durum vardır. Sawer (2016)

destekleyici nitelikte bir görüş bildirmiştir. Utancın duygusal acıyı maskelediği, alkol içmenin kişinin olumsuz duygularını geçici olarak giderdiği bu nedenden dolayı utanç duygusunun daha fazla alkol kullanımını ve bağımlılık yapıcı davranışları sürdürmeyi güçlendirdiğini belirtmişlerdir. Ek bir görüşle, alkol kullanımından kaynaklanan utanç duygusunun, saldırganlık, öfke ve depresyonu ortaya çıkardığını söylemektedirler.

Utanç duygusu sosyal anksiyetenin savunmacı, boyun eğici stratejileri ile ilgilidir. Utanç duygusunu benliği hedefe aldığından dolayı birey kendisiyle alakalı olumsuz sosyal karşılaştırmalar (kendini diğerlerinden daha aşağıda, daha az çekici bulur) yapmaktadır. Başkaları tarafından kendisinin yetersizliğine, istenmeyen, çekici olmayan yönüne bir eleştiri gelirse itaatkâr bir davranış göstererek eleştiriye inanma yolunu seçmektedir. Bu nedenden dolayı kişi kendini kızgın hissederek, eleştiren kişi suçlama eğilime girmektedir (Gilbert ve Miles, 2000). Utanç, benliğin oluşumuyla yakından ilişkili bir psikososyal düzenleyici süreç olarak görüldüğünden dolayı intihar davranışının odak noktası haline gelir. Birey, benliğine, kimliğine ve sosyal hayat içerisindeki yerine tahammül edememe noktasına gelir kendi kendine alay etmeye başlar (psikopatolojik utanç) ve acı çekmeye başlar. Birey bu kendilik durumundan kaçma olasılığında tek çözüm yolu olarak intiharı tercih etmektedir (Mokros, 1995).

2.9 Yapılan Araştırmalar

2.9.1 Karar Verme Stilleri İle İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Eldeleklioğlu (1996) tarafından yapılan araştırmada 500 üniversite öğrencisi üzerinden, katılımcıların anne baba tutumları ve onların karar verme stratejileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında demokratik anne baba tutumu ile yetiştirilen katılımcıların mantıklı ve bağımsız karar verme alt boyutlarından aldıkları puanlar diğer katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır. Buna göre bireylerin anne baba tutumları ile onların karar verme stratejilerine yönelik anlamlı bulgular elde edilmiştir.

Ersever (1996) çalışmasında, karar verme becerilerini kazandırma programı ve etkileşim grubuna ait deneyimlerin, üniversite öğrencilerinin karar verme davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Mantıklı karar verme eğitimi programı kapsamında bireylerin iç tepkisel karar verme davranışı azaltırken mantıklı karar verme davranışını arttırmaya yönelik bir deneysel çalışma yürütülmüştür. Çalışma sonucunda elde edilen

bulgularda, ön test ve son test puanları arasından anlamlı bir fark olduğu ve bireylerin mantıklı karar verme davranışının anlamlı düzeyde artış gösterdiği görülmüştür

Öztürk (1996) deneysel modelde bir çalışma ile karar verme programının lise birinci sınıf öğrencileri üzerindeki etkililiğini incelemiştir. İki aşamada gerçekleştirilen çalışmanın ilk aşamasında Karar Stratejileri, Mesleki Olgunluk ve araştırmacı tarafından geliştirilen Tüm Beyinle Karar Verme ölçeklerin geçerlik güvenirlik çalışmaları ile deneme gruplarının oluşturulması için 450 denek üzerinde, tarama modelinde bir ön çalışma yapılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise araştırmanın asıl amacı olan; Hopson ve Scally'den uyarladığı Karar verme Program'ının, ergenler üzerinde etkilerinin sınandığı deney (n=58) ile kontrol (n=51) grupları üzerinde deneme modelinde bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulguları, Karar Stratejileri Ölçeğinin, Mesleki Olgunluk Ölçeğinin ve Tüm Beyinle Karar Verme Ölçeğinin, rehberlik alanından ölçme aracı olarak kullanılabileceklerini ortaya koymuştur. Araştırmanın diğer bulgularına göre Karar Verme Programının da, karar becerisi kazandırmada etkili olduğunu ortaya koymuştur. Karar Verme Programının, Karar Verme Stratejileri Ölçeğinin 4 alt boyutunda da (İçtepisel, Bağımlı, Kararsız, Mantıklı) öğrencilerin, etkili karar stratejileri geliştirmelerine yardım eden bir program olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu araştırma ile, Türk kültüründe tüm beyin kullanımına dayalı program ilk kez denenmiştir.

Taşdelen (2001) yapmış olduğu çalışmada eğitim fakültesi öğrencilerinin karar verme stillerini, çeşitli psikososyal değişkenler açısından incelenmesi ele almıştır. Çalışma Pamukkale üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 451 4.sınıf öğrencisiyle yürütülmüştür. (223 kız, 228 erkek). Araştırma sonucunda elde edilen bulgularda öğrencilerin rasyonel karar verme stiline daha fazla yöneldiği ve problemlerle başa çıkma düzeyi yükseldikçe rasyonel karar verme stilinin de yükseldiği görülmüştür.

Tatlıoğlu (2010) üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında karar verme stilleri ile kişilik özellikleri, farklı öz anlayış ve öz saygı ilişkisini incelemiştir. Karar verme davranışında öz saygısı yüksek olan üniversite öğrencilerinin öz anlayışları da anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Karar verme stillerinden dikkatli karar verme stili puanı ile öz anlayışı yüksek olan öğrencilerinin diğer öğrencilere göre anlamlı

derecede yüksektir. Kaçıngan karar verme stili ile öz anlayış puanları arasında negatif negatif bir ilişki bulunmuştur. Kaçıngan ve panik karar verme stillerinde cinsiyet değişkeni anlamı derecede farklılaşmakta ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre kaçıngan ve panik karar verme stilleri kullanımı daha yüksek bulunmuştur. Kaçıngan ve panik karar verme stillerinde nevrotizm ile pozitif ilişki saptanırken dikkatli karar verme stili ile nevrotizm arasında negatif bir ilişki saptanmıştır.

Deniz ve Avşaroğlu (2014) çalışma grubunu üniversite öğrencilerinden oluşturdukları çalışmada duygusal zeka yetenekleri ile karar verme davranışında öz saygu ile karar verme stillerin ilişkisini incelemeyi amaçlamışlardır. İç Anadolu bölgesinde bulunan bir üniversite öğrencilerinden oluşan çalışma grubunun duygusal zekâ yetenekleri yüksek olan öğrencilerinin öz saygıyla birlikte dikkatli karar verme puanlarının da yükseldiği görülmüştür. Kaçıngan ve panik karar verme stiline yönelim gösteren öğrencilerin ise duygusal zekâ yetenekleri anlamlı derecede negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Araştırmacılar bireylerin duygusal zekâ yeteneklerinin karar vermede öz saygı puanlarını ve dikkatli, kaçıngan, erteleyici panik karar verme stillerini yordadığını belirtmiştirler

2.9.2 Karar Verme Stilleri ile İlgili Yurt dışında Yapılmış Araştırmalar

Philips, Pazienza ve Ferrin (1984) 243 üniversite öğrencisinin katılımıyla karar verme stilleri ile etkili problem çözme boyutlarını karşılaştırdığı bir araştırma ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre, bağımlı karar verme stilini benimsemiş üniversite öğrencilerinin rasyonel karar verme stiline sahip olanlara göre problem çözme yeteneklerine daha az güven duydukları görülmüştür. Rasyonel ve sezgisel karar verme stillerine sahip öğrencilerin problem çözme yeteneklerine güven duydukları saptanmıştır.

Thunholm (2004) tarafından İsveç ordusu çalışanları örneklem olarak alınarak karar verme stilleri ile bazı yetenekler arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma ortaya konmuştur. Çoklu hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda, karar verme stilleri ile benlik saygısı arasında ilişkiler bulunmuştur. Bağımlı ve kaçınma karar verme stilleri ile benlik saygısı ve kendini düzenleme yeteneği arasında negatif bir ilişki tespit edilirken, sezgisel ve spontan karar verme stilleri ile benlik saygısı arasında bir ilişki bulunamamıştır

Geisler ve Allwood (2017) üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri ve sosyal, zaman yönetimi ilişkisini incelemek amacıyla İsveç'te üç farklı üniversiteden 118 öğrencinin katılımıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma bulguları rasyonel karar verme stilini kullanan üniversite öğrencilerinin zaman planlaması yaptıkları, spontan karar verme stili kullanan öğrencilerin verdikleri kararları daha az ciddiye aldıklarını göstermektedir. Kaçıngan karar verme stilini kullanan öğrencilerin sosyal yaşamlarında da çekingen bir duruş sergiledikleri, bağımlı karar verme stiline sahip öğrencilerin ise, sosyal bağlamda daha edilgen ve endişeli bir duruşa sahip olduğunu belirtilmektedir.

Mann ve ark (1998) araştırmalarında üniversite öğrencilerinin, kültürel farklılıklarına göre karar verme stillerinin ilişkisini incelemiştirler. Araştırma kapsamında farklı ülkelerden 414 öğrenci üzerinde çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; batı kültürüne sahip üniversite öğrencilerinin karar verme davranışında öz saygı düzeylerinin, doğu asya kültüründeki öğrencilere oranla daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılan erkek üniversite öğrencilerinin, kız öğrencilere göre öz saygı düzeylerinin daha yüksek olduğu ve erkeklerin karar verme davranışlarına daha fazla güvendikleri saptanmıştır. Araştırma da Doğu Asya kültüründeki üniversite öğrencilerinin, sorumluluktan kaçma ve panik başa çıkma stillerini, batı kültüründe yer alan üniversite öğrencilere oranla daha fazla kullandıklarını belirtmişlerdir.

2.9.3 Suçluluk ve Utanç ile Yurt İçinde Yapılmış Olan Araştırmalar

Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010) yaptıkları araştırmada üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç, suçluluk ve yalnızlık duygularının üzerindeki yordayıcı gücünü incelemişler. Araştırma 360 üniversite öğrenci üzerinde yapılmıştır. Elde edilen bulgular utanç duygusunun cinsiyet tarafından yordandığını göstermiş, kız öğrencilerinin erkek öğrencilere göre utanç duygusunu daha yoğun yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Güvenli bağlanma stilinin yalnızca utanç duygusunu yordadığı, kayıtsız bağlanmanın da hem suçluluk hem utanç duygularının yordayıcısı olduğu görülmüştür.

Dinçer (2013) tarafından yapılan araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin suçluluk ve utanç duygularına yönelik kavramsallaştırmalarını, algıları ve bununla

birlikte bilişsel temsillerini incelemektir. Utanç çalışmasına 252, suçluluk çalışmasına ise 278 üniversite öğrencisi katılmıştır. Elde edilen araştırma bulguları: kişisel, toplumsal ve ahlaki standartlara göre davranmamanın ve başka bireylerin olumsuz düşüncelerinin utanca: hata yapmanın, kuralları ihlal etmenin ve başka bireyler tarafından olumsuz olarak değerlendirilmenin suçluluk duygusuna yol açtığını göstermektedir. Suçluluk duygusunun itiraf etme, telafi gibi davranışlara yönelttiği, utanç duygusunun içe kapanmaya, sosyal izolasyona, kaçmak, uzaklaşmak, olayları kendine saklama vb. davranışlara yol açtığı görülmüştür.

Kourt (2011) 18-24 yaş arası üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının Dissosiyatif yaşantılar ve suçluluk- utanç duyguları ile ilişkisini incelemiştir. Araştırmaya toplamda 281 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgularda çocukluk çağı travma yaşantılarının artması ile suçluluk ve utanç duygularının azaldığını göstermiştir. Regresyon analizi bulgularına göre çocukluk çağı travması yaşamış olan üniversite öğrencilerinin Dissosiyatif yaşantıların artması suçluluk ve duygularını etkilememektedir. Çocukluk çağı travması yaşamamış olan üniversite öğrencilerinde ise Dissosiyatif yaşantının artması sonucunda suçluluk duygusunu azaldığı, utanç duygusunun ise etkilenmediği bulunmuştur.

Dağkurs (2015) Türkiye'de suçluluk ve utanç üzerine yapılmış olan araştırmaların sistematik değerlendirilmesi adı altında bir araştırma gerçekleştirmiştir. İncelenen araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde suçluluk ve utanç duygularının cinsiyet açısından farklılık gösterdiği, kadınların erkeklere göre daha fazla suçluluk ve utanç duygusu yaşadığı görülmüştür. Çocukluk çağı travması yaşantılarının suçluluk duygusunu azalttığı ortaya çıkmaktadır. Aile bireylerinde bağımlılık yapıcı madde kullananların ailesinde bağımlılık yapıcı madde kullanmayanlara göre daha fazla suçluluk duygusu yaşadığı görülmüştür. Anksiyete ile utanç arasında ve öfke, intihar ile suçluluk arasında pozitifi yönde bir ilişki saptanmıştır. Alkol bağımlı bireylerin bağımlı olmayanlardan daha fazla suçluluk ve utanç duygularını yaşadığı görülmüştür. Şizofreni hastalarına bakım veren bireylerde, bakım rolü olmayan bireylere göre suçluluk ve utanç düzeyleri daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gerdan ve Kurt (2020) 204 üniversite öğrencinin katılımıyla üniversite öğrencilerinde bedensel belirtiler, bağlanma stilleri ve suçluluk utanç duyguları

arasındaki ilişkiyi incelemişler. Çalışma bulguları suçluluk ve utanç duygularının somatizasyonla ilişkili olduğunu, utanç duygunun somatizasyonun önemli bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda güvenli bağlanma ile utanç arasında negatif yönde ilişki varken, saplantılı ve korkulu bağlanma ile utanç arasında pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. Suçluluk duygusu ile saplantılı ve korkulu bağlanma arasında da pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Yılmaz (2011) üniversite öğrencilerinin karar verme stillerinin ve karar vermede özsaygı düzeylerinin utangaçlık ve benlik saygısı açısından ilişkisini incelemiştir. Araştırmaya katılan 636 öğrenci tesadüfi küme örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular utangaçlık ile karar vermede özsaygı ve dikkatli karar verme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu göstermektedir. Utangaçlık düzeyi arttıkça karar vermede özsaygı ve dikkat karar verme stilinin azaldığı gösterilmiştir. Utangaçlık düzeyleri düşen öğrencilerinin karar vermede özsaygı puan ortalamalarının arttığı görülmektedir. Utangaçlık düzeyleri azaldıkça kaçıngan, erteleyici ve panik karar verme düzeyleri de azalmaktadır.

2.9.4 Suçluluk ve Utanç ile İlgili Yurt Dışında Yapılmış Olan Çalışmalar

Tangney ve ark (1992) 479 üniversite öğrencileri üzerinde suçluluk ve utanç psikopatolojisini incelediler. Suçluluk duygusunun kişilerarası olaylar, kızgınca ve düşmanca davranışlar ile ilişki olmadığını bulunurken, utanç duygusunun ise bu olaylarla anlamlı derecede ilişkisi olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bulgular utanç duygusunun depresyonun güçlü bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır.

Tangney ve Miller (1996) üniversite öğrencileri üzerinde Suçluluk ve Utanç duygularının farkına daire bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. 182 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmadan ortaya konulan bulgular, suçluluk ve utanç duygularının sosyal bağlamda gerçekleşebileceği genel kanısının aksine insanların yalnız kaldığında da suçluluk ve utanç duygularını nispeten utanç duygusunu daha fazla yaşayabildiğini göstermektedir. Bulgular utanç duygusunun suçluluk duygusuna göre daha acı verici üzüntü veren duygu olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Lutwak ve Ferrari (1996) suçluluk ve utanç üzerine yapılan çalışmada kadınlar ve erkekler arasında ahlaki etki ve bilişsel süreçler üzerine odaklanmışlardır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kadınların erkeklere göre daha fazla suçluluk ve utanç duygusu hissettikleri gösterilmektedir.

Smith ve ark (2002) suçluluk ve utanç duygusunu 168 üniversite öğrenci üzerinden ahlaki açıdan ele almaktadırlar. Suçluluk duygusunun vicdanla ilişkisi desteklenirken, utanç duygusunun ise yetersizlik ve başarısızlığının kamuoyunda duyulması durumlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları suçluluk duygusunu daha çok ahlaki durumlarla ilişkilendirirken, utanç duygusunun da hem ahlaki ve ahlaki olmayan durumlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında utanç duygusunun benlik ile ilişkisinden dolayı bireye daha fazla zarar verdiği görülmektedir.

Anolli ve Pasculli (2005) farklı kültürleri suçluluk ve utanç duyguları açısında kıyaslayan çalışması 132 Hintli ve 134 İtalyan üzerinde yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre utanç duygusunun suçluluk duygusuna göre daha kalıcı etkisi olduğu görülmektedir. Utanç duygusunu yaşayan bireylerde çaresizlik, kendini güçsüz hissetme gibi durumlar varken suçluluk duygusunu yaşayan bireyler karşılaştıkları problemlerle olumlu bir başa çıkma davranışı geliştirmektedir. Utanç duygusunun daha çok kaçınma davranışı gözlemlenirken suçluluk duygusunda nedenleri, sonuçları değiştirmeye yöneliktir davranışlar gözlemlenmektedir.

Kaplanova ve Gregor (2019) suçluluk ve utanç duygularının flört algıları ile ilişkisini incelemiştirler. Araştırma Slovakya" dan 805 katılımcı üzerinden yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre aldatma eğilimi ile suçluluk ve utanç duyguları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Suçluluk ve utanç duygularının yaş ile birlikte arttığı ve bununla birlikte cinsel sadakatsizliğin yaş ile birlikte azaldığı görülmektedir.

BÖLÜM 3. YÖNTEM

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırma genel tarama modellerinin alt modeli olan ilişkisel tarama modeli ile bir çalışmadır. Genel tarama modeli; çok sayıda birey bulunan bir evrende örneklem üzerinde yapılan ve evren hakkında genel bir yargıya varılabilen bir modeldir. Tarama modellerinde gruba müdahale edilmez ve bir değişiklik beklenmez. İlişkisel tarama modeli, iki veya ikiden fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi hedefleyen araştırma modelidir (Karasar, 2017).

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi örnekleme dâhil edilecek birimlerin tesadüfi olmayacak biçimde araştırmacının inisiyatifine bağlı olarak olarak örnekleme dâhil edildiği bir örnekleme yöntemidir (Robson,2002). Veri toplama çalışması sonucunda üniversite öğrencilerinden oluşan 453 kişilik bir örneklem grubuna ulaşılmıştır.

3.3 Verilerin Toplanması

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinde veri toplama aracı olan kullanılan anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine online anket formu çeşitli online iletişim kanallarından iletilmiş ve doldurmaları sağlanmıştır. Araştırmada karar verme stillerini elde edebilmek için Karar Verme Stilleri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların suçluluk ve utanç duygu durumları için Sürekli Utanma ve Suçluluk ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş, cinsiyet, kaçıncı sınıfta olduğuna ve kiminle yaşadığına dair demografik bilgilerini elde etmek için Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu katılımcılar hakkında çeşitli bilgilere ulaşılması amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilecektir. Yaş, cinsiyet, okuduğu sınıf, kiminle yaşıyor gibi

sorular yöneltilmiştir. Katılımcılardan doğru cevaplar alınabilmesi ve etik kurallara bağlı kalınması nedeniyle katılımcıların kimlik bilgilerine kişisel bilgi formunda yer verilmemiştir.

3.3.2 Karar Verme Stilleri Ölçeği

Karar Verme Stilleri Ölçeği Scoot ve Bruce (1995) tarafından geliştirilmiş, Türkçe'ye uyarlaması Taşdelen (2002) tarafından yapılmıştır. Bireysel farklılıkların karar verme stillerine etkisini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Karar Verme Stilleri Ölçeği 25 maddeden oluşmakta ve rasyonel, sezgisel, bağımlı, kendiliğinden-anlık, kaçıngan alt boyutlarını içermektedir. KVSÖ başlangıçta, davranışları ifade eden 37 maddeden oluşurken faktör analizi ile ölçek maddeleri 25'e indirilmiştir.

"Taşdelen (2002) tarafından yapılan Türkçe'ye uyarlama çalışmaları sırasında orijinal ölçekteki bir madde ölçekten çıkarılarak toplam madde sayısı 24'e düşürülmüş, faktör yapıları olduğu gibi kabul edilmiştir. KVSÖ Türkçe formunun her bir alt boyut için güvenirlik katsayıları analiz edilmiştir. Analizler sonucunda Rasyonel Karar verme stili alt boyutu α=.76; sezgisel karar verme stili alt boyutu α=.78; bağımlı karar verme stili alt boyutu; α=.76; kaçınma karar verme stili alt boyutu α=.79; kendiliğinden anlık karar verme alt boyutu α=.79; 24 maddeli tüm ölçek için α=.74 güvenirlik kat sayıları bulunmuştur. Karar Verme Stilleri Ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği yeterli kabul edilmiştir" (Akt: Dilmaç, Bozgeyikli, 2009).

3.3.3 Sürekli Suçluluk ve Utanç Ölçeği (SUTÖ)

Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ), depresyonla bağlantılı olduğu öne sürülen ve çeşitli koşullarda yaşanan suçluluk ve utanç düzeylerini ölçmektedir. Şahin ve Şahin (1992) tarafından geliştirilmiştir. SUTÖ hem ergenlere hem yetişkinlere uygulanabilmektedir. Suçluluk ve utanç ölçeğinin bir ana iki ön çalışması yapılmıştır ve bu neticeler sonucunda oluşturulmuştur. 24 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Suçluluk ve utanç durumları ayrı ayrı puanlanmaktadır.

Bu 24 maddenin 12"si suçluluk, diğer 12"si utanç ölçeğini oluşturmaktadır. Bu ölçeğin güvenirlik ve geçerlik bilgileri 540 üniversite ve lise öğrencisinden oluşturulan bir örnekleme uygulanarak oluşturulmuştur. İç tutarlık: Cronbach Alfa değeri "suçluluk" alt ölçeği için.81, "utanç" alt ölçeği için.80 olarak bulunmuştur. (Savaşır ve Şahin 1997).

3.4 Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Araştırmada öğrencilere uygulanan anket sonucu elde edilen veriler Excel düzenlemesinin ardından SPSS 22 programına yüklenip elde edilen veriler bu program aracılığıyla çözümlenmiştir. İlk olarak ölçeklerin toplam puanlarının normallik ve varyans homojenliği durumları belirlenmiştir. Karar Verme Stilleri Ölçeği, Sürekli Suçluluk ve Utanç ölçeğinden elde edilen toplam puanların normal dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla puanların çarpıklık katsayıları (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) katsayılarına bakılmıştır. Hipotezlerin sınanması için gerekli olan istatistiksel analizler kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi belirlemek için 0,05 ölçüt olarak alınmıştır. Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde; frekans, yüzdelik dilim, standart sapma ve ortalama gibi Betimsel istatistiklerin yanı sıra T-Testi, Tek Yönlü Anova(anlamlı farklılıkları belirlemek için Post- Hoc analizleri) , Pearson Korelasyon Analizi ve Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizleri yapılarak veriler çözümlenmiştir.

Katılımcıların demografik bilgilerinin yer aldığı tabloda frekans ve yüzde analizleri yapılmıştır. Cinsiyete göre karar verme stilleri ve suçluluk ile utanç toplam puan ortalamalarının farklılığını belirlemek için Bağımsız Ortalamalar T- testi, Yaş, sınıf ve kiminle yaşadığı değişkenlerine göre karar verme stilleri ve suçluluk ile utanç toplam puan ortalamalarının farklılığına ilişkin Tek Yönlü Anova kullanılmıştır. Karar Verme Stilleri Ölçeği Alt Boyutları ile Suçluluk ile Utanç değişkenlerinin ilişkisine ilişkin Pearson Korelasyon Analizi ve Karar Verme Stilleri Ölçeği alt boyutları ve Suçluluk ile Utanç Ölçeklerinin toplam puanını yordama düzeyini belirlemek için Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Kullanılmıştır.

BÖLÜM 4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1 Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde araştırma verilerinin istatistiksel çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgulara dair ulaşılan sonuçlara yer vermiştir. Öncelikle " Karar Verme Stilleri Ölçeği" ve "Suçluluk ve Utanç" ölçeklerinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) kat sayılarına bakılmış ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

4.1.1 Normallik Analizi

Tablo 1. Karar Verme Stilleri ve Suçluluk ile Utanç Skewness ve Kurtosis Değerleri

Değişkenler	**n**	**Skewness (Çarpıklık)**	**Kurtosis (Basıklık)**
Karar Verme Stilleri			
Rasyonel Karar Verme Stili	453	-,709	,985
Sezgisel Karar Verme Stili	453	-,478	,761
Bağımlı Karar Verme Stili	453	-,440	-,037
Kaçınma Karar Verme Stili	453	,313	-,504
Kendiliğinden- Anlık Karar Verme Stili	453	,443	,115
Suçluluk	453	-1,086	,972
Utanç	453	,043	-,528

Tablo 1'de görüldüğü üzere Skewness (Çarpıklık) katsayılarına bakıldığında, Rasyonel Karar Verme Stili için -709, Sezgisel Karar Verme Stili için -,478, Bağımlı Karar Verme Stili için -,440, Kaçınma Karar Verme Stili için 313 ve Kendiliğinden-Anlık Karar Verme Stili için, 443'tür. Suçluluk değişkeni için -1,086 iken Utanç değişkeni için 0,43'tür. Kurtosis (Basıklık) katsayılarına bakıldığında Rasyonel Karar Verme Stili için,985, Sezgisel Karar Verme Stili için, 761, Bağımlı Karar Verme Stili için -,037, Kaçınma Karar Verme Stili için -,504 ve Kendiliğinden Anlık Karar Verme Stili için,115'tir. Suçluluk değişkeni, 972 ve Utanç değişkeni -,528'dir. Bir veri

grubunda çarpıklık değerinin +1, -1 Aralığında olmasının normal dağılım için kabul edilebilir düzeyde olmasıyla birlikte, bu değerlerin +2, -2 Aralığında olması da genellik kabul edilebilir bir durum olarak görülmektedir (Cooper Cutting, 2010'den aktaran Arapkirlioğlu, Tankız, 2011). Anket uygulaması sonucunda elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenden dolayı parametrik olan test yöntemlerine başvurulmuştur.

4.1.2 Katılımcılara Ait Betimsel İstatistikler

Tablo 2. Karar Verme Stilleri ve ile Suçluluk Utanç Ölçeklerine Yönelik Elde Edilen Betimsel İstatistikler

Değişkenler	N	X	ss
Rasyonel Karar Verme Stili	453	3,98	.583
Sezgisel Karar Verme Stili	453	3,62	.703
Bağımlı Karar Verme Stili	453	3,54	.857
Kaçınma Karar Verme Stili	453	2,62	.961
Kendiliğinden Anlık Karar Verme Stili	453	2,71	.810
Suçluluk	453	4,11	.712
Utanç	453	3,38	.743

Tablo 2'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin karar verme stillerinden rasyonel karar verme stili puanları ortalaması X=3,98, ss= ,583; sezgisel karar verme stili puanları ortalaması X=3,62, ss= ,703; bağımlı karar verme stili puanları ortalaması X=3,54, ss=,857'dir. Kaçınma karar verme stili puanları ortalaması X=2,62, ss= ,961; kendiliğinden anlık karar verme stili puanları ortalaması X=2,71, ss=

,810; Suçluluk toplam puanları ortalaması X= 4,11, ss=,712; Utanç puanları ortalaması X=3,38, ss= ,743'dir.

Araştırma grubunu oluşturan üniversite öğrencilerinin demografik özelliklerine ilişkin sonuçlar Tablo 3'de gösterilmiştir.

4.1.3 Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

Tablo 3. Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

Kişisel Bilgiler		*N*	%
Cinsiyet	Kadın	278	61,4
	Erkek	175	38,6
Yaş	18-20	167	36,9
	21-23	215	47,5
	24-26	47	10,4
	27 ve üzeri	24	5,3
Sınıf Düzeyi	Hazırlık	33	7,3
	1.Sınıf	126	27,8
	2.Sınıf	83	18,3
	3.Sınıf	67	14,8
	4.Sınıf	144	31,8
Kiminle Yaşıyorsunuz	Aile	389	85,9
	Arkadaş	29	6,4
	Tek	25	5,5
	Yurt	10	2,2

Araştırma grubunu 453 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 278'i (%61,4) kadın ve 175'i (%38,6) erkektir. Öğrencilerin 167'si (%36,9) 18-20 yaş arasında, 215'i (%47,5) 21-23 yaş arasında, 47'si (%10,4) 24-26 yaş arasında ve 24'ü (%5,3) 27 yaş üzerinde yer almaktadır. Sınıf düzeyi değişkenine bakıldığı zaman araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin 33'ü (%7,3) hazırlık sınıfında, 126'sı (%27,8) 1.sınıf, 83'ü (%18,3) 2.sınıf, 67'si (%14,8) 3. Sınıfa devam ederken 144 (%31,8) öğrenci ise 4. Sınıfa devam etmektedir. Öğrencilerin kiminle yaşadığı değişkenine bakıldığında ise araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin 389'u (%85,9)

ailesiyle birlikte yaşarken 64'ü (%14,1) öğrenci ise arkadaş, yurt ve tek kalıyorum seçeneğini tercih etmişlerdir. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerin büyük bir kısmının ailesi ile birlikte yaşaması dikkat çekmektedir. Tablodan elde edilen bulgulara göre araştırmaya en fazla katılımı; kadın üniversite öğrencileri, 21-23 yaş aralığındaki öğrenciler, 4.sınıf öğrencileri ve ailesiyle birlikte yaşayan üniversite öğrencileri göstermiştir.

Karar Verme Stilleri Alt Boyutları Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları Tablo 4'de gösterilmiştir.

4.1.4 Cinsiyete Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 4. Karar Verme Stilleri Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi		
					t	*sd*	*p*
Rasyonel Karar Verme Stili	**Kadın**	278	4,00	,549	,858	451	**.391**
	Erkek	175	3,95	,633			
Sezgisel Karar Verme Stili	**Kadın**	278	3,67	.618	2,131	451	**.046**
	Erkek	175	3,53	.814			
Bağımlı Karar Verme Stili	**Kadın**	278	3,61	.857	2,270	451	**.024**
	Erkek	175	3,42	.847			
Kaçınma Karar Verme Stili	**Kadın**	278	2,57	.965	-1,343	451	**.180**
	Erkek	175	2,69	.952			
Kendiliğinden-Anlık Karar Verme Stili	**Kadın**	278	2,60	.797	-3,470	451	**.001**
	Erkek	175	2,87	.806			

*P<0,05

Tablo 4 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin rasyonel karar verme stili puanları ortalaması cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (t [451]=

,858; p>0,05). Sezgisel karar verme stili puanları ortalamaları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. (t [451]= 2,131; p<0,05). Kadın üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme stili puanları ortalaması (X=3,67), erkek öğrencilerin puanları ortalamasından (X=3,53) daha yüksek bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin bağımlı karar verme stili puanları ortalaması cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. (t [451]= 2,270; p<0,05). Kadın Üniversite öğrencilerinin bağımlı karar verme stili puanları ortalaması (X=3,61), erkek üniversite öğrencilerinin puanları ortalamasından (X=3,42) daha yüksek bulunmuştur. Kaçınma karar verme stili puanları ortalaması cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (t [451]= -1,343; p>0,05). Üniversite öğrencilerinin kendiliğinden- anlık karar verme stili puanları ortalaması cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (t[451]=-3,470; p<0,05). Erkek öğrencilerinin kendiliğinden- anlık karar verme stili puanları ortalaması (X=2,87), kadın üniversite öğrencilerinin puanları ortalamasından (X=2,60) daha yüksek bulunmuştur. Tablodan elde edilen bulgulara göre sezgisel ve bağımlı karar verme stillerinde kadın üniversite öğrencilerinin puanlarının daha yüksek olduğu ortaya çıkarken, kendiliğinden-anlık karar verme stilinden alınan puanların erkek üniversite öğrencilerinde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Kadın öğrenciler sezgisel ve bağımlı karar verme stillerine yönelim gösterirken, erkek öğrenciler ise kendiliğinden-anlık karar verme stilini daha fazla kullanmaktadır.

Suçluluk ve Utanç Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Suçluluk ve Utanç Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre t-testi Sonuçları

Değişkenler	**Gruplar**	**N**	**X**	**ss**	**t testi**		
					t	***sd***	***p***
Suçluluk	**Kadın**	278	4,26	.587	5,755	451	**.000**
	Erkek	175	3,88	.824			
Utanç	**Kadın**	278	3,57	.683	7,131	451	**.000**
	Erkek	175	3,08	,739			

*p<0,05

Tablo 5 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin suçluluk puanların ortalaması cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (t[451]= 5,755; p<0,05). Kadın üniversite öğrencilerinin suçluluk puanları ortalaması (X=4,26), erkek üniversite öğrencilerinin suçluluk puanları ortalamasından (X=3,88) yüksek bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin utanç puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (t[451]=7,131; p<0,05). Kadın üniversite öğrencilerinin utanç puanları ortalaması (X=3,57) erkek üniversite öğrencilerinin puanları ortalamasından (X=3,08) daha yüksek bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin suçluluk ve utanç ölçeklerinden aldıkları toplam puanların kadınlarda daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

4.1.5 Yaş Değişkenine Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Karar Verme Stillerinin Toplam Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları Tablo 6'de gösterilmiştir

Tablo 6. Karar Verme Stilleri Toplam Puanları Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Rasyonel Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
18-20	167	3,96	,603	**G. Arası**	.230	3	.077		
21-23	215	3,98	,574	**G. İçi**	153,356	449	.342		
24-26	47	4,02	,629	**Toplam**	153,586	452		,224	**.880**
27 ve üzeri	24	4,05	,422						
Toplam	453	3,98	,583						
Sezgisel Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
18-20	167	3,63	.746	**G. Arası**	.858	3	,286		
21-23	215	3,59	.679	**G. İçi**	222,261	449	.495		
24-26	47	3,61	.700	**Toplam**	223,119	452		,578	**.630**
27 ve üzeri	24	3,78	.618						
Toplam	453	3,62	.703						
Bağımlı Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**

18-20	167	3,61	.897	**G. Arası**	3,877	3	1,292		
21-23	215	3,55	.804	**G. İçi**	327,985	449	.730		
24-26	47	3,34	.857	**Toplam**	331,862	452		1,769	**.152**
27 ve üzeri	24	3,33	.988						
Toplam	453	3,54	.857						

Kaçınma Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
18-20	167	2,63	.931	**G. Arası**	5,270	3	1,757		
21-23	215	2,64	.996	**G. İçi**	411,934	449	.917		
24-26	47	2,71	.907	**Toplam**	417,204	452		1,915	**.126**
27 ve üzeri	24	2,18	.885						
Toplam	453	2,62	.961						

Kendiliğinden Anlık Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
18-20	167	2,69	.755	**G. Arası**	.872	3	,291		
21-23	215	2,69	.840	**G. İçi**	295,639	449	.658		
24-26	47	2,83	.889	**Toplam**	296,511	452		,442	**.723**
27 ve üzeri	24	2,72	.767						
Toplam	453	2,71	.810						

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin rasyonel karar verme stili puan ortalamaları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,224; p>0,05). Rasyonel karar verme stilinde ortalaması en düşük yaş grubu 18-20 yaş (X=3,96), en yüksek grup 27 yaş ve üzeridir. (X=4,05). Araştırmaya katılan olan yaş gruplarının rasyonel karar verme stili ortalamalarının birbirine yakın olduğu ve bu yaş gruplarının karar verme durumunda rasyonel karar verme stiline benzer şekilde yöneldiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin sezgisel rasyonel karar verme stili puan ortalamaları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,578; p>0,5). Sezgisel karar verme stilinde ortalaması en düşük yaş gurubu 21-23 yaş (X=3,59), en yüksek grup 27 yaş ve üzeridir. (X=3,78). Araştırmaya katılan yaş

gruplarının karar verme durumunda sezgisel karar verme stiline yönelimi benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin bağımlı karar verme stili puan ortalamaları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=1,769; p>0,05). Bağımlı karar verme stili alt boyutunda ortalaması en düşük yaş grubu 27 yaş ve üzeri (X=3,33), yüksek ise 18-20 yaş grubudur (X=3,61). Araştırmaya katılan yaş gruplarının karar verme durumunda bağımlı karar verme stiline yönelimi benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin kaçınma karar verme stili puan ortalamaları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=1,915; p>0,05). Manidar düzeyde farklılık göstermeyen Kaçınma karar verme stili alt boyutunda ortalaması en düşük grup 27 yaş ve üzeri (X= 2,18), en yüksek grup ise 24-26 yaş aralığındaki gruptur (X=2,71). Araştırmaya katılan yaş gruplarının karar verme durumunda kaçınma verme stiline benzer şekilde yöneldiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin kaçınma karar verme stili puan ortalamaları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,442; p>0,05). Kendiliğinden-anlık karar verme stili alt boyutunda ortalaması en düşük gruplar 18-20 yaş (X=2,69) ve 21-23 (2,69) yaş en yüksek grup ise 24-26 yaş grubudur (X=2,83). Araştırmaya katılan yaş gruplarının kendiliğinden-anlık karar verme stili puan ortalamaları birbirlerine yakınlık göstermekte ve karar verme durumunda kendiliğinden-anlık karar verme stiline yönelimleri farklılaşmamaktadır.

Tablo 7. Suçluluk ve Utanç Toplam Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Suçluluk	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
18-20	167	4,07	.756	**G. Arası**	1,537	3	,512		
21-23	215	4,16	.670	**G. İçi**	227,812	449	.507	1,010	**.388**
24-26	47	4,14	.630	**Toplam**	229,349	452			

27 ve üzeri	24	3,93	.899							
Toplam	453	4,11	.712							

Utanç	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**	**Anlamlılık**
18-20	167	3,47	.735	**G. Arası**	4,435	3	1,478			
21-23	215	3,38	.725	**G. İçi**	244,891	449	.545			
24-26	47	3,19	.727	**Toplam**	249,326	452		2,711	**.045**	1-3;1-4
27 ve üzeri	24	3,15	.901							
Toplam	453	3,38	.743							

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin suçluluk toplam puanları ortalaması yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=1,010; p>0,05). Suçluluk toplam puan ortalaması en düşük olan grup 27 yaş ve üzeri (X=3,93), en yüksek grup ise 21-23 yaş grubudur (X=4,16). Araştırmaya katılan yaş gruplarının suçluluk toplam puanları ortalaması yüksek çıkmakla birlikte suçluluk düzeylerinin birbirlerine yakın olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin utanç toplam puanları ortalaması yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=2,711; p<0,05). Üniversite öğrencilerinin utanç düzeylerinin hangi yaş arasında farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla homojenlik şartını sağlayan LDS Testi yapılmıştır. Yapılan LDS testi sonuçlarına göre 18-20 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin utanç düzeyleri (X=3,47), 21-23 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin utanç düzeylerinden (X=3,19), 27 yaş ve üzeri üniversite öğrencilerinin utanç düzeylerinden (X=3,15) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tablodan elde edilen sonuçla yaş ilerledikçe utanç düzeyinin azaldığı görülmüştür.

4.1.6 Sınıf Düzeyine Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Karar Verme Stilleri Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Karar Verme Stilleri Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Rasyonel Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Hazırlık	33	3,89	.639	**G. Arası**	,426	4	,107		
1.Sınıf	126	3,98	.625	**G. İçi**	153,160	448	,342		
2.Sınıf	83	4,01	.663	**Toplam**	153,586	452			
3. Sınıf	67	3,96	.527					,312	**.870**
4.Sınıf	144	4,00	.508						
Toplam	457	3,60	.583						
Sezgisel Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Hazırlık	33	3,70	.758	**G. Arası**	,723	4	,181		
1.Sınıf	126	3,62	.724	**G. İçi**	222,396	448	,496		
2.Sınıf	83	3,56	.729	**Toplam**	223,119	452			
3. Sınıf	67	3,59	.655					,364	**.834**
4.Sınıf	144	3,64	.677						
Toplam	453	3,62	.703						
Bağımlı Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Hazırlık	33	3,26	1,009	**G. Arası**	2,904	4	,726		
1.Sınıf	126	3,54	.938	**G. İçi**	328,958	448	,734		
2.Sınıf	83	3,58	.860	**Toplam**	331,862	452			
3. Sınıf	67	3,56	.646					,989	**.413**
4.Sınıf	144	3,57	.829						
Toplam	453	3,54	.857						
Kaçınma Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Hazırlık	33	2,65	,708	**G. Arası**	6,267	4	1,567		
1.Sınıf	126	2,46	,964	**G. İçi**	410,937	448	,917		
2.Sınıf	83	2,71	1,028	**Toplam**	417,204	452			
3. Sınıf	67	2,54	,934					1,708	**.147**
4.Sınıf	144	2,73	,970						
Toplam	453	2,62	.961						
Kendiliğinden Anlık Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Hazırlık	33	2,76	.572	**G. Arası**	2,819	4	,705		

1.Sınıf	126	2,71	.830	**G. İçi**	293,693	448	,656		
2.Sınıf	83	2,62	.848	**Toplam**	296,511	452			
3. Sınıf	67	2,87	.829					1,075	**.368**
4.Sınıf	144	2,66	.806						
Toplam	453	2,71	.810						

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin rasyonel karar verme stili toplam puanları ortalaması sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,312; p>0,05). Rasyonel karar verme stili alt boyutunda ortalaması en düşük sınıf 3.sınıf (X=3,96), en yüksek sınıf ise 2.sınıftır (X=4,01). Sınıf düzeylerinin farklı olmasına rağmen öğrencilerin karar verme durumunda rasyonel karar verme stiline başvurmaları benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme stili toplam puanları ortalaması sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,364; p>0,05). Sezgisel karar verme stili alt boyutunda ortalaması en düşük olan sınıf 2. Sınıf (X=3,56), en yüksek grup ise hazırlık sınıfıdır (X=3,70). Sınıf düzeyinin farklı olması karar verme durumunda sezgisel karar verme stiline yönelimi farklılaştırmamaktadır.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin bağımlı karar verme stili toplam puanları ortalaması sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,989; p>0,05). Bağımlı karar verme stili alt boyutunda ortalaması en düşük sınıf hazırlık sınıfı (X=3,26), en yüksek sınıf ise 2. Sınıflardır (X=3,58). Araştırmaya katılan farklı sınıf düzeylerindeki üniversite öğrencilerinin karar verme durumunda bağımlı karar verme stiline yönelimleri benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin kaçınma karar verme stili toplam puanları ortalaması sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=1,708; p>0,05). Kaçınma karar verme stili alt boyutunda ortalaması en düşük olan sınıf 1. sınıf (X=2,46), en yüksek olan sınıf ise 4.sınıftır (X=2,73). Farklı sınıf düzeylerindeki öğrencilerinin karar verme durumunda kaçınma karar verme stiline yönelimi benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin kendiliğinden-anlık karar verme stili toplam puanları ortalaması sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=1,075; p>0,05). Kendiliğinden-anlık karar verme stili alt boyutunda ortalaması düşük olan sınıf 2.sınıf (X=2,62), en yüksek sınıf ise 3.sınıftır

(X=2,87). Sınıf düzeyleri farklı olan öğrencilerinin kendiliğinden-anlık karar verme stili ortalamaları birbirine yakınlık göstermekte; karar verme durumunda kendiliğinden-anlık karar verme stiline yönelimi farklılık göstermemektedir.

Tablo 9. Suçluluk ve Utanç Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Suçluluk	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**	**Anlamlılık**
Hazırlık	33	3,70	.772	**G. Arası**	6,157	4	1,539			
1.Sınıf	126	4,18	.692	**G. İçi**	223,191	448	,498			
2.Sınıf	83	4,15	.723	**Toplam**	229,349	452				
3.Sınıf	67	4,14	.699					3,090	**.016**	**2-1; 3-1; 4-1; 5-1**
4.Sınıf	144	4,11	.695							
Toplam	453	4,11	.712							

Utanç	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Hazırlık	33	3,42	.724	**G. Arası**	1,879	4	470		
1.Sınıf	126	3,44	.749	**G. İçi**	247,447	448	,552		
2.Sınıf	83	3,34	.723	**Toplam**	249,326	452			
3.Sınıf	67	3,46	.798					,850	**.494**
4.Sınıf	144	3,30	.728						
Toplam	453	3,38	.743						

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin suçluluk toplam puanları ortalaması sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=3,090; p<0,05). Üniversite öğrencilerinin suçluluk duygularının hangi sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla homojenlik şartı istenen LSD testi yapılmıştır. Yapılan LSD testi sonuçlarına göre 1.Sınıf (X=4,18); 2. Sınıf (X=4,15); 3 Sınıf (X=4,14) ve 4. Sınıf (X=4,11) üniversite öğrencilerinin suçluluk duyguları Hazırlık sınıfındaki üniversite öğrencilerinin suçluluk duygularından (X=3,70) daha yüksek bulunmuştur.

Suçluluk puan ortalaması en yüksek öğrenciler 1.sınıf öğrencileri olmuştur. Hazırlık sınıfındaki öğrencilerin suçluluk toplam puanlarının diğer sınıf düzeylerin ile arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır ve bu öğrencilerinin diğer sınıf düzeylerine göre daha az suçluluk duygusu yaşadığı görülmüştür.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin utanç toplam puanları ortalaması sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,850; p>0,05). Utanç toplam puanı en düşük olan sınıf 4.sınıf (X=3,30), en yüksek sınıf ise 3.sınıftır (X=3,46). Sınıf düzeylerinin farklı olması utanç düzeyini farklılaştırmamaktadır.

4.1.7 Kiminle Yaşadığı Değişkenine Göre Ölçek Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 10. Karar Verme Stilleri Toplam Puanlarının Kiminle Yaşadığına Göre ANOVA Sonuçları

Rasyonel Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Aile	389	4,00	.583	**G. Arası**	1,440	3	,480		
Arkadaş	29	3,97	.588	**G. İçi**	152,145	449	,339		
Tek	25	3,76	,589	**Toplam**	153,586	452		1,417	**.237**
Yurt	10	3,90	,501						
Toplam	453	3,98	,583						

Sezgisel Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**	**Anlamlılık**
Aile	389	3,62	.693	**G. Arası**	4,592	3	1,531			
Arkadaş	29	3,48	.638	**G. İçi**	218,527	449	.487			
Tek	25	3,88	.726	**Toplam**	223,119	452		3,145	**.025**	1-4;,3-2;3-4
Yurt	10	3,14	.943							
Toplam	453	3,62	.703							

Bağımlı Karar Verme	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Aile	389	3,56	.845	**G. Arası**	1,844	3	,615		
Arkadaş	29	3,32	1,022	**G. İçi**	330,018	449	.735		
Tek	25	3,45	.878	**Toplam**	331,862	452		.836	**.474**
Yurt	10	3,65	.775						
Toplam	453	3,54	.857						

Kaçınma Karar Verme	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Aile	389	2,60	.940	**G. Arası**	3,367	3	1,122	1,218	**.303**
Arkadaş	29	2,53	.800	**G. İçi**	413,837	449	.922		
Tek	25	2,74	1,402	**Toplam**	417,204	452			
Yurt	10	3,14	.828						
Toplam	453	2,62	.961						

Kendiliğinden Anlık Karar Verme	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Aile	389	2,68	.770	**G. Arası**	5,640	3	1,880	2,902	**.035**	**3-1; 3-4**
Arkadaş	29	2,79	.954	**G. İçi**	290,872	449	,648			
Tek	25	3,14	1,131	**Toplam**	296,511	452				
Yurt	10	2,54	,743							
Toplam	453	2,71	,810							

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin rasyonel karar verme stilleri toplam puanları ortalaması kiminle yaşadığına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=1,417; p>0,05). Rasyonel karar verme stili alt boyutu ortalaması en düşük olan tek yaşayan üniversite öğrencileri (X= 3,76), en yüksek ise ailesi ile yaşayan üniversite öğrencileridir (X=4,00). Tablodan elde edilen bulgulara göre üniversite öğrencilerinin yaşadığı ortamın farklı olması karar verme durumunda rasyonel karar verme stiline yönelimini farklılaştırmamaktadır.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme stili toplam puanları ortalaması kiminle yaşadığına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=3,145; p>0,05). Üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme stilinin kiminle yaşadığına göre farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla homojenlik şartı istenen LSD testi yapılmıştır. Yapılan LSD testi sonuçlarına göre ailesiyle birlikte yaşayan üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme toplam puanları ortalaması (X=3,62), yurtta yaşayan üniversite öğrencilerininkinden (X=3,14) daha yüksek bulunmuştur. Tek yaşayan üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme toplam puanları ortalaması (X=3,88), arkadaşıyla birlikte (X= 3,48) ve yurtta yaşayan (X=3,14) üniversite öğrencilerinin toplam puanları ortalamasından yüksek bulunmuştur. Ailesi ile birlikte yaşayan üniversite öğrencilerini yurttaki öğrencilere göre daha fazla sezgisel karar verme stiline

yönelim gösterirken; tek yaşayan üniversite öğrencilerinin ise arkadaşları ile ve yurtta yaşayan üniversite öğrencilerine göre daha fazla sezgisel karar verme stiline başvurduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin bağımlı karar verme stili toplam puanları ortalaması kiminle yaşadığına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=,836; p>0,05). Bağımlı karar verme stili alt boyutu ortalaması en düşük olan arkadaş ile birlikte yaşanan üniversite öğrencileri (X=3,32), en yüksek ise yurtta yaşayan üniversite öğrencileridir (X=3,65). Yaşadığı ortamın farklı olmasına karşın üniversite öğrencilerinin karar verme durumunda bağımlı karar verme stiline yönelimleri benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin kaçınma karar verme stili toplam puanları ortalaması kiminle yaşadığına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (F=1,218; p>0,05). Kaçınma karar verme stili alt boyutu ortalaması en düşük olan arkadaşı ile birlikte yaşayan üniversite öğrencileri (X=2,53), en yüksek ise yurtta yaşayan üniversite öğrencileridir (X=3,14). Üniversite öğrencilerinin farklı ortamlarda yaşıyor olmasına karşın karar verme durumunda kaçınma karar verme stiline yönelimleri benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin kendiliğinden-anlık karar verme stili toplam puanları ortalaması kiminle yaşadığına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=2,902; p<0,05). Üniversite öğrencilerinin kendiliğinden-anlık karar verme stilinin kiminle yaşadığına göre gösterdiği manidar farkı belirlemek amacıyla LSD testi yapılmıştır. LSD testi sonuçlarına göre Tek yaşayan üniversite öğrencilerinin kendiliğinden-anlık karar verme stili toplam puanları (X=3,14), ailesiyle birlikte yaşayan üniversite öğrencilerinin k (X=2,68) ve yurtta yaşayan üniversite öğrencilerin (X=2,54) kendiliğinden-anlık karar verme stili toplam puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Tek yaşayan üniversite öğrencilerinin, ailesiyle ve yurtta yaşayan üniversite öğrencilerine göre daha fazla kendiliğinden-anlık karar verme stiline yöneldiği görülmektedir.

Üniversite Öğrencilerinin Suçluluk Toplam Puanlarının Kiminle Yaşadığına Göre ANOVA Sonuçları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Suçluluk ve Utanç Toplam Puanlarının Kiminle Yaşadığına Göre ANOVA Sonuçları

Suçluluk	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Aile	389	4,12	.733	**G. Arası**	1,660	3	,553		
Arkadaş	29	4,11	.491	**G. İçi**	227,689	449	.507		
Tek	25	3,87	.683	**Toplam**	229,349	452		1,091	**.353**
Yurt	10	4,22	.409						
Toplam	453	4,11	.712						

Utanç	**N**	**X**	**Ss**	**Varyansın Kaynağı**	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**	**Anlamlılık**
Aile	389	3,42	.751	**G. Arası**	5,228	3	1,743			
Arkadaş	29	3,01	.450	**G. İçi**	244,098	449	.544			
Tek	25	3,34	.815	**Toplam**	249,326	452		3,206	**.023**	**1-2**
Yurt	10	3,11	.655							
Toplam	453	3,38	.743							

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin suçluluk toplam puanları ortalaması kiminle yaşadığına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=1,091$; $p>0,05$). Suçluluk ortalaması en düşük tek yaşayan üniversite öğrencileri ($X=3,87$), en yüksek ise yurtta yaşayan üniversite öğrencileridir ($X=4,22$). Üniversite öğrencilerinin yaşadığı ortamın farklı olması karşı suçluluk düzeyleri benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin utanç toplam puanları ortalaması kiminle yaşadığına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=3,206$; $p<0,05$). Üniversite öğrencilerinin utanç toplam puanlarının kiminle yaşadığına göre gösterdiği farkı belirlemek amacıyla dağılım homojenlik göstermediğinden dolayı Games-Howell testi yapılmıştır. Games- Howell testi sonuçlarına göre ailesi ile birlikte yaşayan üniversite öğrencilerinin toplam puanları ortalaması ($X=3,42$), arkadaşıyla ile birlikte

yaşayan üniversite öğrencilerinin toplam puanları ortalamasından (X=3,01) daha yüksek bulunmuştur. Ailesiyle birlikte yaşayan üniversite öğrencilerinin, arkadaşıyla birlikte yaşayan üniversite öğrencilerine göre daha fazla utanç duygusu yaşadığı ortaya çıkmıştı

4.1.8 Değişkenler Arası Korelasyonlar

Araştırmaya katılım gösteren üniversite öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Alt Boyutları ve Suçluluk ve Utanç Duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Değişkenler Arası Korelasyonlar

Değişkenler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
1Suçluluk	**1**						
2 Utanç	**.451****	**1**					
3 Rasyonel KVS	**.310****	**.199****	**1**				
4 Sezgisel KVS	**.128****	**.139****	**.124****	**1**			
5 Bağımlı KVS	**.141****	**.215****	**.046**	**.117***	**1**		
6 Kaçınma KVS	**-.174****	**.027**	**-.239****	**.085**	**.298****	**1**	
7 K.Anlık KVS	**-.143****	**-.082**	**-.195****	**.277****	**-.010**	**.324****	**1**

* Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 12'de verilen Pearson korelasyon analizlerine göre üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri alt boyutlarının suçluluk ile arasında anlamlı ilişkiler görülmektedir. Rasyonel karar verme stili alt boyutu ile suçluluk arasında pozitif yönde, orta düzeyde (r=,310; p<0,05). Sezgisel karar verme stili alt boyutu ile suçluluk arasında pozitif yönde, zayıf düzeyde (r=.128; p<0,05), bağımlı karar verme stili alt boyutu alt boyutu ile suçluluk arasında pozitif yönde, zayıf düzeyde (r=.141; p<0,05) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kaçınma karar verme stili alt boyutu ile suçluluk arasında negatif yönde, zayıf düzeyde (r=-174; p<0,05), kendiliğinden anlık karar verme stili alt

boyutu ile suçluluk arasında negatif yönde, zayıf düzeyde (r=-,143; p<0,05) anlamlı bir ilişki olduğu bulumuştur. Tablodan elde edilen bulgularla birlikte; rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar verme stillerine yönelim arttıkça suçluluk duygusunun artacağı, kaçınma karar verme stili ve kendiliğinden anlık karar verme stiline yönelim arttıkça suçluluk duygusunun azalacağı ön görülmektedir.

Tablo 12'de verilen Pearson korelasyon analizlerine göre üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri alt boyutları ile utanç arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkiler bulunurken bazı alt boyutlar ile utanç arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı görülmektedir. Rasyonel karar verme stili alt boyutu ile utanç arasında pozitif yönde, zayıf düzeyde (r=,199; p<0,05). Sezgisel karar verme stili alt boyutu ile utanç arasında pozitif yönde, zayıf düzeyde (r=.139; p<0,05), bağımlı karar verme stili alt boyutu ile utanç arasından pozitif yönde, zayıf düzeyde (r=.215; p<0,05) anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Kaçınma karar verme stilleri alt boyutu, kendiliğinden-anlık karar verme stili alt boyutu ile utanç arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Suçluluk ile utanç arasında pozitif yönde orta düzeyde (r=451; p<0,05) ilişki tespit edilmiştir. Tablodan elde edilen bulgularla birlikte; rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar verme stillerini kullanım arttıkça utanç duygusununda artacağı düşünülmektedir. Kaçınma ve kendiliğinden anlık karar verme stillerine yönelim ile utanç arasında anlamlı ilişkilere rastlanamamıştır.

Tavşancıl (2006)' ya göre literatürde farklı sınıflamalar olmakla birlikte, genelde (,00 -, 30) zayıf, (.31- .49) orta, (.50- .69) güçlü, (.70 - .100) çok güçlü ilişki olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Karar Verme Stilleri Alt Boyutlarının Suçluluk Değişkenini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Tablo 13'de gösterilmişti

4.1.9. Suçluluk ve Utanç Puanlarının Yordanmasına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılım gösteren üniversite öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Ölçeğinin alt boyutlarından alınan puanların Suçluluk ve Utanç Ölçeğinden aldıkları puanları yordamasına ilişkin yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 13 ve Tablo 14'de belirtilmiştir.

Tablo 13. Karar Verme Stilleri Alt Boyutlarının Suçluluk Değişkenini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	(β)	t	p	R	R^2	F	*p*
KVS. Alt Boyutlar	**Suçluluk**	2,541	.305		8,338	**.000**	.385	.148	15,546	.000
Rasyonel KVS		.291	.057	.238	5,128	**.000**				
Sezgisel KVS		.116	.047	.114	2,446	**.015**				
Bağımlı KVS		.133	.039	.160	3,435	**.001**				
Kaçınma KVS		-.111	.037	-.149	-,2997	**.003**				
Knd-Anlık KVS		-.069	.043	-,079	-.1603	**,110**				

Suçluluk düzeyinin karar verme stilleri alt boyutlarından etkilenme durumunu test etmek için yapılan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır. (F=15,546; p=0,00<0,05). Modelin açıklama gücü olarak ifade edilen R^2 değeri : .148 olarak hesaplanmıştır (R=.385; R^2 = ,148; p<0,05). Bu değer, suçluluk düzeyinin yaklaşık %15'ini modeldeki bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Çoklu Hiyerarşik Regresyon modeline dâhil edilen bağımsız değişkenin Beta katsayısı= .385'dir (p<0,05).

Karar verme stilleri ölçeği rasyonel karar verme alt boyutu (β=,238, p<0,05, p=,000); karar verme stilleri ölçeği sezgisel karar verme alt boyutu (β=,114, p<0,05, p=,015); karar verme stilleri ölçeği bağımlı karar verme alt boyutu (β=,160, p<0,05, p= 0,01). Karar verme stilleri ölçeği kaçınma karar verme alt boyutu (β=-,149, p<0,05, p=0,03) suçluluk düzeyinin anlamlı yordayıcılarıdır**.** Karar verme stilleri ölçeği kendiliğinden-anlık karar verme alt boyutunun (β= -,079, p>0,05, p=,110) modele anlamlı bir katkısı olmadı görülmektedir. Buna göre; rasyonel, sezgisel, bağımlı karar verme stillerinin pozitif, kaçınma bağlanma stilinin negatif yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Karar Verme Stilleri Alt Boyutlarının Utanç Değişkenini Yordamasına İlişkin Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Tablo 14'da gösterilmiştir.

Tablo 14. Karar Verme Stilleri Alt Boyutlarının Utanç Değişkenini Yordamasına İlişkin Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	**Bağımlı Değişken**	**B**	**Std. Hata**	**(β)**	**t**	**p**	**R**	**R²**	**F**	***p***
KVS. Alt Boyutlar	**Utanç**	1,682	,327		5,144	**.000**	.312	.097	9,630	.000
Rasyonel KVS		.211	.061	.166	3,476	**.001**				
Sezgisel KVS		.127	.051	.120	2,497	**.013**				
Bağımlı KVS		.159	.042	.183	3,810	**.000**				
Kaçınma KVS		.024	.040	.031	,600	**.548**				
Knd-Anlık KVS		-.083	.046	-.091	-1,793	**.074**				

Utanç düzeyinin karar verme stilleri alt boyutlarından etkilenme durumunu test etmek için yapılan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır. (F=9,630; p=0,00<0,05). Modelin açıklama gücü olarak ifade edilen R^2 değeri : .097 olarak hesaplanmıştır (R=.312; R^2 = ,097; p<0,05). Bu değer, utanç düzeyinin yaklaşık %'10'nun modeldeki bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Çoklu Hiyerarşik Regresyon modeline dâhil edilen bağımsız değişkenin Beta katsayısı= .312'dir (p<0,05).

Karar Verme Stilleri Ölçeği rasyonel karar verme alt boyutu (β=,166, p<0,05, p=.001), Karar Verme Stilleri Ölçeği sezgisel karar verme alt boyutu (β=,120, p<0,05, p=,018), Karar Verme Stilleri Ölçeği bağımlı karar verme alt boyutu (β=,183, p<0,05, p=,000) utanç düzeyinin anlamlı yordayıcılarıdır. Karar Verme Stilleri Ölçeği kaçınma karar verme boyutu (β=,031, p<0,05, p=,548) ve Karar Verme Stilleri Ölçeği kendiliğinden anlık karar verme alt boyutunun (β=-,091, p>0,05, p=,074) modele

anlamlı bir katkısı olmadığı görülmektedir. Buna göre; rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar verme stillerinin pozitif yönde etkisi olduğu belirlenmiştir.

4.2.1. Yorumlar

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stillerine Yönelik Bulguların Yorumlanması

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri ile Cinsiyetlerine İlişkin Bulguların Yorumlanması

Üniversite öğrencilerinin karar verme stillerine cinsiyetleri açısından bakıldığında Karar verme stili alt boyutları (sezgisel, bağımlı, kendiliğinden-anlık) ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunurken rasyonel ve kaçınma alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunamamıştır. Kadın üniversite öğrencilerinin sezgisel ve bağımlı karar verme stili toplam puanları erkek üniversite öğrencilerine göre daha yüksek bulunurken, kendiliğinden-anlık karar verme stili toplam puanları erkek üniversite öğrencilerinin daha yüksek bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre karar verme stillerinin çalışmaya konu olduğu diğer bilimsel çalışmalardan elde edilen bulguların bazılarının, araştırmanın bulgularını desteklediği görülürken kimi çalışmaların ise desteklemediği görülmektedir.

Gürçay (1998) çalışmasında ilgisizlik ve uyarılmış karar verme stillerinin cinsiyete göre farklılaştığını, erkeklerin ilgisizlik karar verme stili puan ortalamaları yüksek çıkarken, kız öğrencilerinde aşırı uyarılmışlık stili puan ortalamaları daha yüksek bulunduğunu belirtmektedir. Tatlıoğlu (2010) ve Ertural (2019)'da çalışmalarında cinsiyetler açısından bir fark olduğunu, kadın öğrencilerinin panik karar verme ve kaçıngan karar verme stili toplam puanları erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur.

Yurtdışında yapılmış olan bir çalışmada ise Mau (2000) yılında öğrencilerin cinsiyetlerine ve kültür yapılarına göre karar verme becerisinde öz yeterlilik ve karar verme stillerinin farklılık gösterdiğini saptamıştır. Cinsiyet değişkeni açısından Amerikalı öğrencilerde bir farklılık olmadığı, Tayvanlı kız öğrencilerin, bağımlı karar

verme stili alt boyutu toplam puanlarının, erkek öğrencilerde ise karar vermede öz yeterlilik puanlarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

Bu çalışmanın aksine, Taşdelen (2002), öğretmen adayı üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada, karar verme stilleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık görülmediğini belirtmiştir. Köse (2002) tarafından üniversite öğrencilerinin karar verme stratejileri ile ilgili yapılan çalışmada da benzer bir sonuçla karar verme stratejileri ile cinsiyet grupları arasında anlamlı farklılık saptanamamıştır. Başka bir çalışmada ise Avşaroğlu (2007) yapmış olduğu çalışmasında karar verme stilleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunamadığını belirtmiştir.

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri ile Yaşa İlişkin Bulguların Yorumlanması

Üniversite Öğrencilerinin karar verme stillerine yaşlarına göre bakıldığında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre, yaşların farklılığının karar verme stillerini anlamlı düzeyde farklılaştırmadığı ve benzer karar verme stillerine yönelimleri olduğu görülmüştür. Literatüre bakıldığında çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve çalışma bulgularının aksine sonuçlar olduğu göze çarpmaktadır.

Köksal (2003) ve Alver (2004) çalışmalarında, karar verme stratejilerinin yaşa göre farklılaştığını, yaş ilerledikçe öğrencilerinin kararsızlıklarının ortadan kalktığını ve daha mantıklı karar verdiklerini saptanmışlardır.

Karar verme stilleri ve yaş değişkeni arasında ilişkiyi inceleyen araştırmaların az olduğu görülmekle birlikte, bu konu ile ilgili yapılacak olan araştırmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri ile Sınıf Düzeyine İlişkin Bulguların Yorumlanması

Karar verme stilleri ile öğrencilerinin sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Araştırma bulgularına göre sınıf düzeylerindeki farklılığın karar verme stillerini anlamlı düzeyde farklılaştırmadığı ve benzer karar verme stillerine sahip oldukları görülmektedir.

Deniz (2002) araştırmasında karar verme stratejileri sınıf değişkenine göre incelediğinde, birinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerinin kararsız karar verme stratejsi puan ortalamaları, dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmış, diğer karar verme stratejilerinde ise sınıf düzeyine göre anlamlı farklılaşma gözlenmemiştir.

Kesici (2002) üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada sınıf düzeyine göre dördüncü sınıftaki öğrencilerinin içtepisel ve bağımsız karar verme stratejileri puan ortalamaları birinci sınıftaki öğrencilere göre yüksek çıkmıştır. Develioğlu (2006) benzer bir sonuçla sınıf düzeyi ile içtepisel karar verme stratejisi arası da anlamlı farklılık tespit etmiştir. Bu çalışmanın bir diğer bulgusu incelediğinde çalışmamıza paralellik gösteren bir sonuçla sınıf düzeyi ile karar verme stratejileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını sonucu elde edilmiştir.

Literatür incelendiğinde araştırma bulguları benzerlik gösteren bir başka çalışmada ise Köksal (2003) duygusal zekâ ve karar verme arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmasında, sınıf düzeyi ile karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptamıştır

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri ile Kiminle Yaşadığına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Üniversite öğrencilerin karar verme stilleri alt boyutları öğrencilerinin kiminle yaşadığına göre; rasyonel, bağımlı ve kaçınma alt boyutları ile anlamlı bir farklılık göstermemekte; sezgisel ve kendiliğinden-anlık karar verme alt boyutu ile anlamlı bir farklılık göstermektedir. Araştırma bulgularına göre üniversite öğrencilerinin kiminle yaşadığı; rasyonel, bağımlı, kaçınma karar verme stillerini anlamlı farklılaştırmamakta, benzer karar verme stillerine sahip olduğunu göstermektedir.

Taşdelen (2002) öğretmen adayları olan üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında, öğrencilerin çevresi tarafından değerlendirme biçimi algılamalarına göre; Bireylerin diğer kişiler tarafından değerlendirilme algısına göre bağımlı ve kaçınma karar verme stili düzeyi önemli ölçüde değişmektedir. Öğrencilerin aileleri tarafından kendilerine karşı davranışlarını değerlendirme biçimi algılamalarına göre ise; bağımlı ve kendiliğinden-anlık karar verme stili düzeyleri ortalamaların önemli ölçüde farklılaştığı

gözlenmiştir. Verilen kararlarda etkililiği bulunan olan kişiye göre, kendi ve ailesi ile birlikte olan öğrencilerin rasyonel karar verme stili düzeyi daha yüksek, kararlarında kendini etkili olarak değerlendiren öğrencilerde bağımlı karar verme stili düzeyi daha düşük, aile olarak değerlendiren öğrencilerin ise kaçınma karar verme stili düzeyi diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur.

Üniversite Öğrencilerinin Suçluluk ve Utanç Puanlarının Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulguların Yorumlanması

Üniversite öğrencilerinin Suçluluk puan ortalamaları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kadın üniversite öğrencilerinin suçluluk puan ortalamaları, erkek üniversite öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre ise üniversite öğrencilerinin utanç puan ortalamaları ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kadın üniversite öğrencilerinin utanç puan ortalamaları erkek üniversite öğrencilerinin puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Literatürde araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır;

Özer (2001), Sığrı, Tabak ve Sağrı (2009) Akbağ ve Erden-İmamoğlu (2010) ve Ayseli (2019) çalışmalarında suçluluk utanç duygularının cinsiyete göre farklılaştığını, kadınların erkeklere göre daha fazla suçluluk ve utanç duygusu yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Benetti- McQuoid, J. Ve Bursik, K. (2005) tarafından genç yetişkinlerle birlikte yapılan araştırma bulgularına göre, kadınların, erkeklere göre suçluluk ve utanç duygularına daha meyilli oldukları görülmüştür.

Bugay (2010) yapmış olduğu çalışmasında araştırma bulgularının aksine suçluluk ve utanç duygularının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğini gözlemlemiştir.

Üniversite Öğrencilerinin Suçluluk ve Utanç Puanlarının Yaş Değişkenine İlişkin Bulguların Yorumlanması

Üniversite öğrencilerinin suçluluk puanları ortalaması ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Araştırmanın bir diğer

bulgusuna göre ise üniversite öğrencilerinin utanç puanları ortalaması ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında 18-20 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin 21-23 yaş ve 27 yaş üzerindeki üniversite öğrencilerinden daha fazla utanç duygusu yaşadığı saptanmıştır.

Araştırma bulgularının aksine; Sığrı, Tabak ve Sağır (2009) ve Kılınçer (2019) yaptıkları çalışmalarda ise suçluluk ve utanç duygularının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediğini söylemiş, farklı yaş gruplarında olan üniversite öğrencilerinin suçluluk ve utanç duygularının benzer durumda olduğunu belirtmiştir.

Tangney ve Ark (2002) göre ise bütün yaş gruplarında kızlar erkeklere göre daha fazla suçluluk, utanç duygusu yaşamaktadırlar.

Üniversite Öğrencilerinin Suçluluk ve Utanç Puanlarının Sınıf Düzeyine İlişkin Bulgularının Yorumlanması

Üniversite öğrencilerinin suçluluk toplam puanları ortalaması ile sınıf değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre 1. 2. 3. Ve 4. Sınıf öğrencilerinin suçluluk toplam puanları ortalaması hazırlık sınıfında okuyan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Bir diğer yandan üniversite öğrencilerinin utanç toplam puanları ortalaması ile sınıf düzeyi değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatürde çalışma bulgularını destekleyen ve desteklemeyen çalışmalar olduğu görülmektedir.

Köksal ve Gençdoğan (2007) çalışmalarında suçluluk ve utanç ile kaçıncı sınıf olduğu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığını saptamışlardır.

Alp (2019) yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyine göre Suçluluk ve Utanç puanları ortalaması arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre 3.Sınıf öğrencilerinin suçluluk ve utanç puan ortalamalarının diğer sınıf düzeyi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Kıvılcım ve Bektaş (2018) yalnızlık konulu araştırmalarında eğitim seviyeleri arttıkça suçluluk-utanç ve depresif duyguların anlamlı düzeyde arttığı saptanmıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Suçluluk ve Utanç Puanlarının Kiminle Yaşadığına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Üniversite öğrencilerinin suçluluk puanları ortalaması ile kiminle yaşadığı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre üniversite öğrencilerinin utanç puanları ortalaması ile kiminle yaşadığı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre ailesi ile birlikte yaşayan üniversite öğrencileri, arkadaşı ile birlikte yaşayan üniversite öğrencilere daha fazla utanç duygusu yaşamaktadır.

Özbayrak (2006) üniversite öğrencilerinin katılımıyla yapmış olduğu çalışmasında, suçluluk ve utanç duygularının en çok ev ve okul gibi ortamlarda; utanç duygusunun en çok eş-dost-arkadaş ile birlikteyken ve kalabalık arasında, suçluluğun ise en çok eş-dost-arkadaş ile birlikteyken ve yalnız olduğu zamanda yaşandığını ortaya koymuştur.

Suçluluk ve Utanç ile kiminle yaşadığı değişkeni arasında ilişkiyi inceleyen araştırmaların az olduğu görülmekle birlikte, bu konu ile ilgili yapılmış olan bu çalışmanın yapılacak olan araştırmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri İle Suçluluk Puanlarının İlişkisine İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırma sonuçlarına göre Rasyonel karar verme stili ile suçluluk arasındaki pozitif yönlü, orta düzeyde ki ilişki; rasyonel karar verme stiline yönelim arttıkça buna paralel olarak suçluluk duygusununda arttığını göstermektedir. Sezgisel karar verme stili ile suçluluk arasındaki pozitif yönlü, zayıf ilişki; sezgisel karar verme stili kullanma düzeyi arttıkça suçluluk duygunun arttığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bağımlı karar verme stili ile suçluluk arasında bulunan pozitif yönlü, zayıf ilişki; bağımlı karar verme stili kullanma düzeyi arttıkça suçluluk duygusununda onunla birlikte arttığı şeklinde açıklanmaktadır. Diğer taraftan, Kaçınma karar verme stili ile suçluluk arasındaki negatif yönlü, zayıf ilişki; kaçınma karar verme stili kullanma düzeyi arttıkça suçluluk duygusunun azaldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Kendiliğinden-anlık karar

verme stili ile suçluluk arasında negatif yönde zayıf ilişki; kendiliğinden-anlık karar verme stili kullanma düzeyi arttıkça suçluluk duygusunun azaldığını göstermektedir.

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri İle Utanç Puanlarının İlişkisine İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırma bulgularına göre Rasyonel karar verme stili ile utanç arasındaki pozitif yönde, zayıf düzeydeki ilişki; rasyonel karar verme stili kullanma düzeyi arttıkça utanç duygusunun arttığı şekilde yorumlanmaktadır. Sezgisel karar verme stili ile utanç arasındaki pozitif yönde, zayıf ilişki; sezgisel karar verme stili kullanım düzeyi arttıkça buna paralel olarak utanç duygusununda arttığını göstermektedir. Bağımlı karar verme stili ile utanç arasındaki pozitif yönde, zayıf ilişki; bağımlı karar verme stili kullanımı arttıkça utanç duygusununda arttığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bir diğer taraftan kaçınma ve kendiliğinden-anlık karar verme stilleri ile utanç arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Yılmaz (2011) örneklem grubunu üniversite öğrencilerinden oluşturduğu çalışmasında, karar verme stilleri alt boyutları ve karar vermede öz saygı ile utanç değişkeni arasında negatif ilişkiler saptamıştır. Utanç düzeyin arttıkça karar vermede öz saygı ve dikkatli karar verme özelliği azalmaktadır. Kaçınma karar verme, karar vermede panik ve erteleyici yaklaşım ile utanç değişkeni arasında pozitif yönlü ilişkiler saptanmıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stillerinin Suçluluk Duygusunu Yordamasına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırma bulgularına göre rasyonel, sezgisel ve bağımlı ve kaçınma karar verme stilleri suçluluk duygusu üzerinde anlamlı bir etkiye sahipken, kendiliğinden-anlık karar verme stilinin anlamlı bir yordayıcı olmayıp suçluluk duygusu üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Karar verme stilleri alt boyutlarının suçluluk düzeyine ilişkin varyansın yaklaşık %15'sını açıkladığı saptanmıştır. Rasyonel, sezgisel, bağımlı ve kaçınma karar verme stilleri suçluluk düzeyinin anlamlı yordayıcılarıdır.

Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stillerinin Utanç Duygusunu Yordamasına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırma bulgularına göre. Buna göre rasyonel, sezgisel, bağımlı karar verme stilleri stilleri utanç duygusunun anlamlı yordayıcıları iken, kaçınma ve ve kendiliğinden-anlık karar verme anlamlı stilleri anlamlı bir yordayıcı olmayıp utanç duygusunu üzerinden anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Karar verme stilleri alt boyutlarının utanç puanına ilişkin varyansın yaklaşık %10'ini açıkladığı saptanmıştır.

Karar Verme Stilleri ve Suçluluk ilişkini inceleyen çalışma olmamakla birlikte, Karar Verme Stilleri ile Utanç arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların literatürde az olduğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili yapılmış olan bu çalışmanın ve yapılacak olan çalışmaların Literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM 5. SONUÇ

5.1 Özet

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri ile suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Örnekleme yöntemi olarak ise kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada örneklem sayısının anlamlılık düzeyi 453 kişi ile sağlanmıştır. Araştırma,18-27 yaş grubundaki 453 üniversite öğrencisiyle ve ölçeklerden elde edilmiş olan verilerle sınırlıdır.

Araştırmada kullanılan ölçekler; Kişisel Bilgi Formu, Karar Verme Stilleri Ölçeği (KVSÖ), Sürekli Suçluluk Ve Utanç Ölçeği (SUTÖ) şeklindedir. Araştırmadan elde edilen veriler istatistiksel analizlerle çözümlenmiştir. Veriler analizi sırasında katılımcılara ait demografik bilgiler frekans tabloları şeklinde betimlendirilmiş, ölçekler ifadelerine yönelik cevaplar; farklılıkların tespit edilebilmesi için; Bağımsız ortalamalar T testi, tek yönlü Anova testleri uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkin yönünü ve düzeyi ölçülmesi amacıyla Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır. Karar Verme Stili alt boyutlarını suçluluk ve utanç puanlarını anlamlı şekilde yordayıp yordamağını incelemek için ise Çoklu Hiyerarşik Regresyon analizi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeylerini belirlemek için $p<0.05$ anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

5.2 Yargılar

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri alt boyutları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kadın üniversite öğrencilerinin sezgisel ve bağımlı karar verme stili kullanma düzeyleri yüksek bulunurken, erkek öğrencilerde ise kendiliğinden-anlık karar verme stiline yönelim daha fazladır. Kadınlarda sezgisel karar verme stillerinin daha fazla görülmesi, toplum tarafından kadınların sezgileri daha güçlüdür düşüncesinden dolayı kadınları sezgisel karar vermeye yönlendirmiş olduğu düşünülebilir. Bir diğer yandan ataerkil toplum yapısının, toplumsal baskının kadını bir başkasına bağımlı karar vermeye zorlarken, erkeğe atfedilen rolden, sorumluluklardan ve baskıdan dolayı kendiliğinden-anlık karar vermeye zorlandığı ön görülebilir.

Katılımcıların karar verme stilleri alt boyutları (Rasyonel karar verme stili, sezgisel karar verme stili, bağımlı karar verme stili, kaçınma karar verme stili, kendiliğinden-anlık karar verme stili) toplam puanlarının yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durum araştırmaya katılan öğrencilerinin yaş gruplarının birbirine yakın olmasının etkisi olması veya bu yaş gruplarının karar verme durumunda benzer karar verme stillerine yöneldiği şeklinde açıklanabilir.

Araştırma sonucunda karar verme stilleri alt boyutları (Rasyonel karar verme stili, sezgisel karar verme stili, bağımlı karar verme stili, kaçınma karar verme stili, kendiliğinden-anlık karar verme stili) toplam puanlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda karar verme stilleri alt boyutları (Rasyonel karar verme stili, bağımlı karar verme stili, kaçınma karar verme stili) ile kiminle yaşadıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunamazken, sezgisel ve kendiliğinden-anlık karar verme stili alt boyutları ile kiminle yaşadığı arasından anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sonuçlara göre tek yaşayan üniversite öğrencilerinin kendiliğinden-anlık karar verme stili puanı, ailesi ile birlikte ve yurtta yaşayan üniversite öğrencilerine göre yüksek bulunmuştur. Araştırmaya katılan tek yaşayan üniversite öğrencilerin sayıca az olmasıyla birlikte, tek yaşadığından dolayı başkalarına karşı sorumluluk hissetmemesi, kararın sonucunun sadece kendinin etkilediğini düşünmesinden dolayı kendiliğinden-anlık karar verme stiline yönelmesi düşünülebilir. Ailesi ile birlikte yaşayan üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme stili puanı, yurtta yaşayanlara göre; tek yaşayan üniversite öğrencilerinin sezgisel karar verme stili puanı ise, arkadaşı ile ve yurtta yaşayan üniversite öğrencilerine göre yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin suçluluk ve utanç puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre kadın üniversite öğrencilerinin hem suçluluk hem utanç puanları erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durum sosyal, kültürel etkenler, ebeveyn çocuk ilişkisi ve toplumun kadına bakış açısından kaynaklandığı ön görülebilir.

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin suçluluk puanları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Utanç puanları ile yaş grupları arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. 18-20 Yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin

21-23 yaş ve 27 yaş üzerindeki üniversite öğrencilerine göre daha fazla utanç yaşadığı ortaya konulmuştur. Yaş ilerledikçe utanç duygusunun azalması açısından da değerlendirilebilir. Daha fazla uyarana maruz kalmak, sosyal ilişkiler kurmak, yaşantılarını daha fazla anlamlandırabilmek ve düşüncelerin değişmesi insanların utanca atfettikleri anlamın değişmesine neden olabilir.

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin suçluluk puanları ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bulgulara göre 1.sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara göre daha fazla suçluluk duyduğu ortaya konmuştur. Bu durum 1.sınıfa başlayan öğrencilerinin üniversiteye başlamayı hatalı bir davranış olarak görmesi, ortama alışamaması, "ben kötü bir şey yaptım" düşüncesi hâkim olabilir. Ancak sınıf düzeyi ilerledikçe suçluluk duygusunun azalmasını, bu durumlara alışması, kabullenmesi ve içselleştirmesi olarak düşünülebilir. Katılımcıların utanç puanları ile sınıf düzeyleri arasında ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırmaya Katılan üniversite öğrencilerinin suçluluk puanları ile kiminle yaşadığı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Katılımcıların utanç puanları ile kiminle yaşadığı değişkeni arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ailesi ile birlikte yaşayan üniversite öğrencilerinin utanç puanları, arkadaşı ile yaşayan öğrencilerin utanç puanlarından yüksek bulunmuştur. Arkadaşı ile yaşayan öğrencilerin kendilerini nispeten daha rahat hissetmesine karşın, ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilerin baskı hissetmeleri, kendilerini yetersiz ve başarısız olarak değerlendirmesi ve "ben kötü biriyim" düşüncesine hâkim olması utanç duygusunun ortaya çıkmasına neden olduğu ön görülebilir.

Araştırma sonucunda karar verme stilleri alt boyutları (rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınma, kendiliğinden-anlık) ile suçluluk puanları arasında ilişkiler görülmüştür. Rasyonel karar verme stili ile orta, sezgisel ve bağımlı karar verme stilleri ile suçluluk arasında zayıf düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edildi. Bununla beraber kaçınma ve kendiliğinden-anlık karar verme stilleri ile suçluluk puanları arasında ise zayıf düzeyde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar verme stillerine yönelimi arttığında suçluluk duygusu da artmaktadır. Kaçınma ve kendiliğinden-anlık karar verme stillerine yönelim arttığında suçluluk duygusu azalmaktadır.

Katılımcıların karar verme stilleri alt boyutları (rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınma, kendiliğinden-anlık) ile utanç puanları arasında ilişkiler görülmüştür. Rasyonel karar verme, sezgisel karar verme ve bağımlı karar verme stilleri ile utanç arasında zayıf düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edildi. Kaçınma ve kendiliğinden anlık karar verme stilleri ile utanç arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Üniversite öğrencilerinin; rasyonel, sezgisel ve bağımlı karar verme stillerini kullanımı arttığında utanç duygusu da artmaktadır.

Araştırmada katılımcıların karar verme stillerinin suçluluk ve utanç duyguları üzerinde anlamlı yordayıcı olup olmadıkları incelenmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle rasyonel karar verme stili, sezgisel karar verme stili, bağımlı karar verme stili ve kaçınma karar verme stillerinin suçluluk duygusu üzerinde anlamlı birer yordayıcı olduğu bulunmuştur. Kendiliğinden-anlık karar verme stilinin ise suçluluk duygusu üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Bir diğer yandan rasyonel karar verme, sezgisel karar verme, bağımlı karar verme stillerinin utanç duygusu üzerinde anlamlı birer yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Kaçınma karar verme ve kendiliğinden-anlık karar verme stillerinin ise utanç duygusu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada suçluluk duygusu karşısında yordayıcı faktör olarak ele alınan değişkenlerin toplam varyansın yaklaşık %15'ini açıkladığı görülmüştür. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin suçluluk üzerinde önem sırası; rasyonel karar verme, bağımlı karar verme, kaçınma karar verme, sezgisel karar verme ve kendiliğinden anlık karar verme şeklindedir.

Araştırmada utanç duygusu karşısında yordayıcı faktör olarak ele alınan değişkenlerin toplam varyansın yaklaşık %10'ini açıkladığı görülmüştür. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin utanç üzerinde önem sırası; bağımlı karar verme, rasyonel karar verme, sezgisel karar verme, kendiliğinden anlık karar verme ve kaçınma karar verme şeklindedir. Araştırma bulgularına bakıldığı zaman karar verme stillerinin suçluluk ve utanç üzerinde etkili bir yordayıcı olmadığı sonucuna varılabilir.

5.3 Öneriler

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri ile suçluluk utanç arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda karar verme stilleri, suçluluk ve utanç konularına ilişkin yapılacak olan akademik çalışmalara yönelik bazı önerilere yer verilmiştir.

- Araştırmanın çalışma evrenini üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Aynı değişkenlerin pandemi dönemi sona erdikten sonra farklı eğitim kademelerinde olan öğrencilere (ortaokul-lise) yönelik çalışma yapılabilir.
- Araştırmada karar verme stilleri ile suçluluk utanç ilişkisinin ortaya konulmasında nicel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Gelecek araştırmalarda katılımcı görüşlerine dayanan nitel analiz yöntemi tercih edilebilir.
- Karar verme becerisi ve duygular ile ilgili psiko-eğitim çalışmaları yapılabilir.
- Literatürde yer alan farklı karar verme stilleri ile çalışma tekrarlanabilir.
- Gelecekteki araştırmalarda farklı örneklem kitleleri üzerinde araştırmalar yapılarak bunlar arasında karşılaştırma sağlanabilir.

Ekler

EK 1.Kişisel Bilgi Formu

Bu çalışma, Üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri ile suçluluk ve utanç ilişkisine yönelik yapılan bir çalışmadır. Çalışma gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışma sonuçları sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Katılımcıların bilgileri kesinlikle gizli tutulacaktır. İsim vermeniz gerekmemektedir. Katılımınız ve araştırmaya yapmış olduğunuz katkılarınız için teşekkür ederiz

1.Yaşınız:

18-20 ( )

21-23( )

24-26 ( )

27 ve üzeri ( )

2. Cinsiyet: Kadın ( ) Erkek ( )

3.Okuduğunuz Sınıf: Hazırlık ( )

1.Sınıf ( )

2.sınıf ( )

3.Sınıf ( )

4.Sınıf ( )

4.Kiminle Yaşıyorsunuz: Aile ( )

Arkadaş ( )

Tek ( )

Yurt ( )

EK 2. Ölçek Kullanım İzinleri

Karar Verme Stiller Ölçeği

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

Suçluluk ve Utanç Ölçeği

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

EK 3. Etik Kurul Onayı

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

KAYNAKÇA

Abe, J. A. (2004). Shame, guilt, and personality judgment. *Journal of Research in Personality, 38,* 85-104.

Adaır, J. (2000). *Karar Verme Ve Problem Çözme.* Nurdan Kalaycı (Çev). Ankara: Gazi Kitapevi

Ahumada, M, S. (2017). Guilt-prononenes and shame-pronenes in homeless children. *University of Minnesota.*

Ahmed, E. (2005). Pastoral Care to Regulate School Bullying: Shame management among bystanders. *Pastoral Care in Education, 23,* 23-29.

Akbağ, M. & Erden-İmamoğlu, S. (2010). Cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç, suçluluk ve yalnızlık duygularını yordama gücünün araştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10 (2), 651-682.

Alver, B. (2003) *Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların empatik becerileri, karar verme stratejileri ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Anolli, L., & Pascucci, P. (2005). Guilt and guilt-proneness, shame and shame-proneness in Indian and Italian young adults. *Personality and Individual Differences, 39,* 763-773.

Arıkboğa, E. (2007). Büyükşehirlerde kararları kim alıyor? Büyükşehir belediye meclislerinde temsil sorunu ve çözüm önerileri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, *16*(1), 31-54.

Atsan, N. (2006). *Farklı kültürlerde karar verme davranışı: Türk ve Japon yöneticiler arasında bir karşılaştırma.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Atsan, N. (2017). Karar vermede çatışma kuramı ve özsaygı ilişkisine yönelik kültürel bir inceleme. Süleyman *Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22(1), 63-73.

Avşaroğlu, S. (2007). *Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme ve stresle başaçıkma stillerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi.* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ayseli, C. (2019). *Temel psikolojik ihtiyaçlar ve kendini bağışlama: Duygu düzenleme güçlüğü, suçluluk ve utanç duygularının aracılık rollerinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık

Baron, J. (1994). Thinking And Deciding**.** United Kingdom: Cambridge University.

Başar, A. B. (1998). *İşletmelerin stratejik planlama ve karar alma sürecinde muhasebe bilgi sisteminin yeri ve önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir

Beer, J. S., Heerey, E. A., Keltner, D., Scabini, D. ve Knight, R. T. (2003). The regulatory function of self-conscious emotion: Insights from patients with orbitofrontal damage. *Journal of Personality and Social Psychology,* 85(4), 594-604

Bilevicius, E., Single, A., Bristow, L. A., Foot, M., Ellery, M., Keough, M. T., & Johnson, E. A.(2018). Shame mediates the relationship between depression and addictive behaviours. *Addictive Behaviors, 82*, 94–100.

Brown, J. E., & Mann, L. (1990). The relationship between family structure and process variables and adolescent decision making. *Journal of Adolescence, 13*(1), 25–37.

Brown, L. S., & Wright, J. (2003). The relationship between attachment strategies and psychopathology in adolescence. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice, 76*(4), 351–367.

Bugay, A. & Demir, A. (2011). Psychometric properties of the Turkish version of Trait Shame and Guilt Scale. *Eurasian Journal of Education Research, 45*, 17-30.

Burney, J., & Irwin, H. J. (2000). Shame and guilt in women with eating disorder symptomatology. *Journal of Clinical Psychology*, *56*(1), 51–61.

Burns, D. (2019). *İyi Hissetmek. (43.basım).* (Çev. Tuncer, E., Mestçioğlu, Ö., Erdem, İ., Acar, G.) İstanbul; Psikonet Yayınları.

Bynum, E, W., Goodie, I, J. (2014). Shame, guilt, and the medical learner: ignored connections and why we should care. This article is a U.S. Government work and is in the public domain in the USA. *Medical Education*, 48, 045–1054.

Byrnes, J. P. (1998). *The nature and development of decision making: A self-regulation model.* Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Byrnes, J. P. (2002). The development of decision-making. J. Adolesc. Health 31, 208–215

Can, Ö. (2009). *Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ve karar verme stillerinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Candan, A. S. (2019) *12-14 yaşlarında bulunan boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık suçluluk ve utanç düzeylerinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Candangil, Ö. S. (2005). *Denetim odaklı farklı lise öğrencilerinin bazı kişisel, sosyal ve ailesel özelliklerine göre karar vermede öz saygı ve kaygı düzeylerinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Clerkin, E. M., Teachman, B. A., Smith, A. R. ve Buhlmann, U. (2014). Specificity of implicit-shame associations. Comparison across body dysmorphic, obsessive-compulsive, and social anxiety disorders. *Clinical Psychological Science*, 1-16.

Çelikten M, Gılıç F, Çelikten Y, Yıldırım A. (2019). Örgüt Yönetiminde Karar Verme Süreci: Bitmeyen bir tartışma. *Mersin Üniversite Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15)2, 581-592

Çoban, E. A. Hamamcı, Z. (2006). Kontrol odakları farklı ergenlerin karar stratejileri açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*: 14, 393-402.

Dağkurs, A. (2015). *Türkiye'de suçluluk ve utanç üzerine yapılan araştırmaların sistematik değerlendirilmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Damasio, H., Grabowski, T., Frank, R., Galaburda, A. M., & Damasio, A. R. (1994). The return of Phineas Gage: Clues about the brain from the skull of a famous patient. *Science*, *264*(5162), 1102–1105.

Deniz, M., & Avşaroğlu, S. (2014). Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ yeteneklerinin karar vermede özsaygı ve karar verme stillerini açıklama düzeyinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(1)*, 121-138.

Deniz, M.E. (2006). The relationship among coping with stress, life satisfaction, decision making styles and decision self-esteem: an investigation with Turkish university students. social behaviour and personality: *AnInternational Journal. 34*, 1161-1170.

Deveci, F. (2011). *Ergenlerde karar verme stilleri ile algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Develioğlu, Meltem (2006). *Problem çözme becerileri yüksek ve düşük olan üniversite öğrencilerinin karar verme stratejilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Dinçer, D. (2013*). Üniversite öğrencilerinin suçluluk ve utanç kavramlarının incelenmesi. (*Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Dost, A., Yağmurlu, B. (2006). Suçluluk ve Utanç duygularının kavramsallaştırılmasındaki sorunlar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9 (17) 37-52.

Dunford, E., & Granger, C. (2017). Maternal guilt and shame: Relationship to postnatal depression and attitudes towards help-seeking. *Journal of Child and Family Studies, 26*(6), 1692–1701.

Dülger, Ö. (2009). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ile karar verme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Üniversitesi, İstanbul.

Driver, M. J., Brousseau, K. E., & Hunsaker, P. L. (1993). The dynamic decisionmaker: Five decision styles for executive and business success. San Francisco: Jossey-Bass

Eldeleklioğlu, J. (1996). *Karar stratejileri ile ana baba tutumları arasındaki ilişki*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Emhan, A. (2007). Karar verme süreci ve bu süreçte bilişim sistemlerinin kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* C.6 S.21 (212-224).

Ersever, H,Ö. (1996). *Karar verme becerileri kazandırma programının ve etkileşim grubu deneyimin üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri üzerindeki etkileri.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ertural, H. (2019). *Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygısının ve karar verme stillerinin üst bilişe ve öğrenilmiş güçlülüğe göre incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gander, J, M., Gardıner, W, H. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi.* (Çev. A. Dönmez, N. Çelen. B. Onur) Ankara; İmge Kitapevi

Gati, I., & Asher, I. (2001) Prescreening, in-depth exploration, and choice: From decision theory to career counseling practice. *Career Development Quarterly,* 50: 140-157.

Geisler, M., & Allwood, C. M. (2017). Relating decision-making styles to social orientation and time approach. *Journal of Behavioral Decision-making.*

Gerdan, G.,Kurt M.(2020).Üniversite öğrencilerinde somatik belirtiler, bağlanma stilleri ve suçluluk utanç duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*

Gerrig, R. J. ve Zimbardo, P. G. (2014), *Psikolojiye Giriş: Psikoloji ve Yaşam*. Çev. G. Sart. Ankara: Nobel

Gevrekci, Ö. A., Çırakoğlu, C, O. (2017) Suçluluk ve utanç duyguları üzerine kavramsal, nöropsikolojik ve psikopatolojik bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları.* 20(40), 89-105.

Gilbert, P. ve Miles, J. N. (2000). Sensitivity to social put-down: It's relationship to perceptions of social rank, shame, social anxiety, depression, anger and self-other blame. *Personality and Individual Differences*, 29, 757–774.

Güçray, S. S. (2001). Ergenlerde karar verme davranışlarının öz-saygı ve problem çözme becerileri algısı ile ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(8), 106-121.

Grabhorn, R., Stenner, H., Stangier, U. ve Kaufhold, J. (2006). Social anxiety in anorexia and bulimia nervosa: the mediating role of shame. *Clinical Psychology and Psychotherapy,* 13(1), 12–19.

Haris, R. (1998). *Introduction to decision making* (Yayımlanmamış doktora tezi). Vanguard University of Southern California, California.

Harren, A. V. (1979). A Model of career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior* 14, 119-133.

Hayaki, J., Friedman, M. A. ve Brownell, K. D. (2002). Shame and severity of bulimic symptoms. *Eating Behaviors,* 3, 73-83.

Heredia, R. A. S., Arocena, F. L., & Gárate, J. V. (2004). Decision-making patterns, conflict sytles, and self-esteem. *Psicothema, 16*(1), 110–116.

Horney, K. (1986*). Günümüzün Nevrotik İnsanı.* (Çev. Bagatur, E.) İstanbul; Yaprak Kitap

Horney, K. (2000). Çağımızın Nevrotik Kişiliği. (Çev. Selçuk Budak) Ankara; Öteki Yayınevi.

Hulderman, A. M.(2003). Decision-making Styles and Learning Strategies of police Officers: Implıcatıons for Communıty Polıcıng. Oklahoma State University, Faculty of the Graduate College of the Oklahoma State University, Oklahoma.

Işığıçok, E. (2005). *Karar Vermeye Giriş.* Mustafa Aytaç, Necmi Gürsakal (Ed.) Karar Verme. Bursa: Dora.

İmrek, M,K. (2003). *Yöneticiler İçin Karar Verme Teknikleri El Kitabı.* İstanbul: Beta

Kaplanova, A., Republic, B.S., & Gregor, A. (2019). Guilt- and shame-proneness and their relation to perceptions of dating infidelity. *Studia Psychologica, 61*, 145-158.

Karakaya, G. (1998). *Yönetici eğitiminde karar verme becerileri geliştirilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (32.Basım). Ankara: Nobel

Kaşık, Z. D. (2009). *Ergenlerde karar verme stilleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin sosyal yetkinlik beklentisi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Keen, N., George, D., Scragg, P., Peters, E. (2017). The role of shame in people with a diagnosis of schizophrenia. *British Journal of Clinical Psychology*.

Kokaçya, H. M., Ortanca, İ. (2020). Frontal lob sendromu ve adli psikiyatrik yönleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 507-518.

Kourt, R. (2011). 18-24 *yaş arası üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının dissosiyatif yaşantılar ve suçluluk-utanç duyguları ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Köksal, A., Gazioğlu, İ. E. A. (2007). Ergenlerde duygusal zekâ ile karar verme stratejileri arasındaki ilişki. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi,* 7,133-146.

Kuzgun, Y. (1992). Karar stratejileri ölçeği; Geliştirilmesi ve standardizasyonu. *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulan bildiri,* Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Kuzgun, Y. (1998). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma,* Ankara: ÖSYM Eğitim Yayınları.

Kuzgun, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Küçükay, A. (2018). *Karar Vermenin Psikolojisi.* TAAD, Yıl:9, Sayı:35

Lehler, J. (2009). *Karar Anı.* Ferit Burak Aydar (Çev). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Lewis, M. (2011). The self conscious emotions. Institute for the Study of child development, UMDNJ-Robert Wood Johnson Medical School, Child Health Institute, USA

Lunenburg, F. C. (2010, September). The Decision Making Process. *In National Forum of Educational Administration & Supervision Journal* Vol. 27(4).

Lutwak, N., & Ferrari, J. R. (1996). Moral affect and cognitive processes differentiating shame from guilt among men and women. *Personality and Individual Differences, 21*(6), 891–896.

Mann, L. Radford, M. Burnett, P. Ford, S. Bond, M. Leung, K. Nakamura, H. Vaughan, G. Yang, K.S. (1998). Cross-cultural differences in self- reported decision-making style and confidence. *International journal of psychology,* 33, 325-335.

Malakcıoğlu, C. (2018). *Bitirilmemiş işler ile öfke, suçluluk, utanç ve affetme arasındaki ilişkilerin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Menesini, E., Camodeca, M. (2008). Shame and guilt as behaviour regulators: Relationships with bullying, victimization and prosocial behaviour. *British Journal of Developmental Psychology,* 26, 183–196.

Michl, P., M., T., Meister, F., Born, C., Engel, R. R., Reiser, M. ve Hennig-Fast, K. (2014). Neurobiological Neurobiological underpinnings of shame and guilt: a pilot study. Social Cognitive and Affective Neuroscience, 9(2), 150-157.

Mokros, H. B. (1995). Suicide and shame. American Behavioral Scientist, 38, 1091-1103.

Moll, J., de Oliveira-Souza, R., Eslinger, P.J., Bramati, I. E., Mourão-Miranda, J., Andreiuolo, P. A. ve Pessoa, L. (2002). The neural correlates of moral sensitivity: a functional magnetic resonance imaging investigation of basic and moral emotions. Journal of Neuroscience, 22, 2730–2736.

Morey, R. A., McCarthy, G., Selgrade, E. S., Seth, S., Nasser, J. D. ve LaBar, K. S. (2012). Neural systems for guilt from actions affecting self versus others. NeuroImage, 60, 683– 692.

Nas, S. (2010). Karar verme stillerine bilimsel yaklaşımlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi,* Cilt:2 Sayı:2

Naqvi N., Shiv B., Bechara A., (2006). "The role of emotion in decision making: A cognitive neuroscience perspective", *Current Directions in Psychological Science,* 15 (5), 260-264.

O'connor, L. E., Berry, J. W., Weiss, J. ve Gilbert, P. (2002). Guilt, fear, submission, and empathy in depression. *Journal of Affective Disorders,* 71(1- 3), 19−27.

Öktem, Ö. (2013). *Davranışsal Nörofizyolojiye Giriş.* İstanbul; Nobel Tıp Kitabevleri

Özcan, K. (1999). *Yöneticilerde karar verme ile kaygı ilişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Öztabak, M. (2013). *Farklı okul türlerinde öğrenim gören lise öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre düşünme stilleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, G. (1996). *Karar verme programının etkililiği lise I öğrencilerine ilişkin bir deneme.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özyürek, R. (2016). *Sosyal- Bilişsel Yaklaşımlar.* Binnur Yeşilyaprak (Ed.) Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya (8.baskı). Ankara: Pegem Akademi

Phillips, SD, Pazienza, NJ ve Ferrin, HH (1984). Karar verme tarzları ve problem çözme değerlendirmesi. *Danışmanlık Psikolojisi Dergisi, 31* (4), 497–502.

Payne, JW, Bettman, JR ve Johnson, EJ (1993). *Uyarlanabilir karar verici.* Cambridge University Press.

Robson, C. (2002). Real World Research: A Resource for Social Scientist and Practitioner- Researchers (2nd ed.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Sardoğan M. E, Karahan T. F, Kaygusuz C. (2006). Üniversite öğrencilerinin kullandıkları kararsızlık stratejilerinin problem çözme becerisi, cinsiyet, sınıf düzeyi ve fakülte türüne göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2(1), 78 - 97.

Sağır, C. (2006). *Karar verme sürecini etkileyen faktörler ve kara verme sürecindeki etiğin önemi: Uygulamalı bir araştırma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Sağır A., Tabak, A., ve Sığrı, Ü. (2009). Çalışanlarda suçluluk ve utanç duygusunun cinsiyet- yaş durumuna göre mukayese ve örgütlerde utanç yönetiminin kullanılması. *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 11 (1), 71-85.

Savaşır, I., & Şahin, N.H. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık Kullanılan ölçekler.* Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:9, Ankara: Özyurt Matbaacılık

Saylık, Z. F. (2016). *Ergenlerde yasaklayıcı/ teşvik edici yaklaşımların, suçluluk / utanç duygularının ve bağlanmanın ahlaki uzaklaşmaya etkisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Sawer, F. (2016) The Role of Shame in Alcohol Dependence; Narratives from Those İn Recovery. Doctoral Dissertation, University of Surrey.

Smith, R. H., Webster, J. M., Parrott, W. G., & Eyre, H. L. (2002). The role of public exposure in moral and nonmoral shame and guilt. *Journal of Personality and Social Psychology, 83*(1), 138–159.

Şahin, N. H., & Şahin, N. (1992, June). *Guilt, shame and depression in adolescence*. World Congress of Cognitive Therapy, Toronto, Canada.

Solomon, R. C. (2007). *True to our feelings: What our emotions are really telling us?* New York: Oxford Unversity Press.

Söylemez, S. (2017). *Utanç ve suçluluk duygularının bilişsel süreçler üzerindeki etkileri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Söylemez, S., Koyuncu, M., Amado,S. (2018). *Utanç ve suçluluk duygularını bilişsel psikoloji kapsamında değerlendirilmesi*. *Psikoloji Çalışmaları*, 38: 2.

Shiloh, S., Koren, S., Zakay, D. (2001). Individual differences in compensatory decision-making style and need for closure as correlates of subjective decision complexity and diffculty. Personality and Individual Differences 30: 699-710.

Steele C.M., Josephs R, A.(1990). Alcohol Myopia. Its Prized and Dangerous Effects. *American Psychologist.*

Scott, S., G., & Bruce, R. A. (1995). Decision making style, the development and of a new measure. *Educational and Psychological Measurement, 55*(5), 818-831.

Tangney, JP, Wagner, P. ve Gramzow, R. (1992). Proneness to Shame, Proneness to Guilt, and Psychopathology. Journal of Abnormal Psychology, 101 (3), 469-478.

Tangney JP, SA. Burggraf, PE, Wagner. (1995). Shame-Proneness, Guilt-Proneness, and Psychological Symptoms. In J.P. Tangney ve K.W. Fischer (Eds), Self-Conscious Emotions: The psychology of shame, guilt, embrassment, and pride. New York: The Guildford Press

Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L., & Barlow, D. H. (1996). Are shame, guilt, and embarrassment distinct emotions? *Journal of Personality and Social Psychology, 70*(6), 1256–1269.

Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. NY: Guilford Press.

Tatlılıoğlu, K. (2010). *Farklı öz-anlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme stilleri ve kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Taşdelen, A. (2001) Öğretmen adaylarının bazı psiko-sosyal değişkenlere göre karar verme stilleri, Pamukkale Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:10, 40 – 52.

Taşdelen, A. (2002). *Öğretmen adaylarının farklı psiko-sosyal değişkenlere göre karar verme stilleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Taymaz, H. (2011). *Okul Yönetimi*. (Onuncu Baskı). Ankara: Pegem

Tekin, A. Ö. (2009). *Yönetimde karar verme: Batı Antalya bölgesinde bulunan beş yıldızlı otel işletmelerindeki çeşitli departman yöneticilerinin karar verme stillerini tespit etmeye yönelik uygulamalı bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Tekin, A, Ö., Ehtiyar, R.V. (2010) Yönetimde karar verme: Batı Antalya bölgesindeki beş yıldızlı otellerde çalışan farklı departman yöneticilerinin karar verme stilleri üzerine bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3394-3414.

Thunholm, P. (2004). Decision-making style: habit, style or both? *Personality and Individual Differences, 36*, 931-944.

Tracky, L, J. & Robins, W, R. (2004). Target Article: "Putting the Self Into Self-Conscious Emotions: A theoretical model", *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, 15,2, 103-125.

Tracy, J. L., Robins, R. W., & Tangney, J. P. (Eds.). (2007). *The self-conscious emotions: Theory and research.* Guilford Press.

Türk Dil Kurumu. (2020). http://sozluk.gov.tr/.

Yang, Y. ve Raine, A. (2009). Prefrontal structural and functional brain imaging findings in antisocial, violent, and psychopathic individuals: a meta-analysis. *Psychiatry Research*, 174, 81-88.

Yazgan-İnanç, B., & Yerlikaya, E. E. (2016). *Kişilik Kuramları*. (16. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yılmaz, S., A. (2011). *Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı ve karar verme stillerinin benlik saygısı ve utangaçlık açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, S . (2019). Etik bir değer olarak utanç duygusu insan olmanın dayanılmaz sessizliği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 623-642.

Yüceloğlu Keskin, D. Ö., Bayram, L., Günay Derebaşı, D., Bostancı, Ö. ve Kabadayı, M. (2016). Üniversite öğrencilerinin kullandıkları karar verme stratejilerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1-12.

Zeleny, M. (1982) Multiple Criteria Decision Making. McGraw Hill, New York.

Zhu, R., Wu, H., Xu, Z., Tang, H., Shen, X., Mai, X,. Liu, C. (2017) Early Distinction between Shame and Guilt Processing in an Interpersonal Context, Social Neuroscience.

Wagner, U., N'Diaye, K., Ethofer, T. ve Vuilleumier, P. (2011). Guilt-Specific processing in the Prefrontal Cortex. *Cerebral Cortex*, 21(11), 2461-2470.

Weller, J. A., Levin, I. P., Shiv, B., & Bechara, A. (2007). Neural correlates of adaptive decision making for risky gains and losses. *Psychological Science*, 18, 958964.